

Nr
18

„VARPO“ BENDROVĖS LEIDINYS

Nr
18

PASAULINĖS
LITERATŪROS ISTORIJOS
VADOVĖLIS.

PIRMOJI DALIS: RYTAI.

SEKDAMA D-RO KAROLIO BUSĖS PASAULINĖS
LITERATŪROS ISTORIJA IR KITAI VAIRIAI
ŠALTINIAI NAUDODAMASI PARŠĖ

G. PETKEVIČAITĖ.

KAUNAS : : : : : 1922

Pasaulinės Literatūros Istorijos VADOVĖLIS.

Pirmoji dalis: Rytai.

Sekdama d-ro Karolio Busės Pasaulinės literatūros istoriją ir kitais įvairiais šaltiniais naudodamasi parašė
G. PETKEVIČAITĖ.

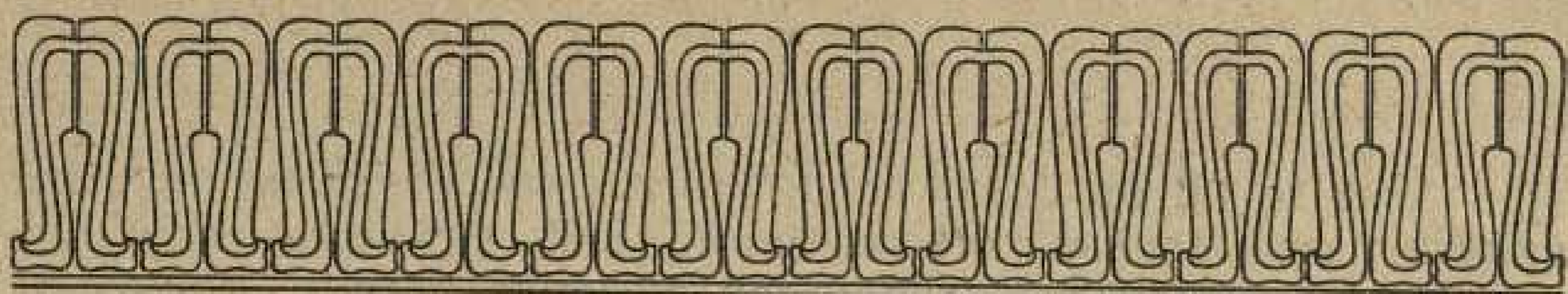
82 (130) (091) (045 - 3)

Pe - 217

„Varpo“ Bendrovės spaustuvė. Kaunas, Laisvės Aleja 60.

Panėvėžio
G. Petkevičaitės-Bitės
viešoji biblioteka

5 14324

Ižanga.

Telegrafai ir telefonai sujungė, suvienijo veik visą mūsų pasaulį nuo šiaurės polio iki pietų. Daug ką, kas neseniai žmonėms atrodė neatspėjamu slėpiniu, geografijos, fizikos ir kiti mokslai paaiškino. Tačiau ne viską. Ypač daug neišrištų slėpinių traukia dar šiandien kiekvieno išlavinto žmogaus vaizduotę į Rytus: šit Aigiptas su savo nuo amžių smėlio tyruose spoksančiais sfinksais, piramidomis; šit Eufrato slėny Babelio griuvėsiai, smėlio užnešti, to Babelio, kurs senovėje „Dievo vartais“ ir „Pasaulio karaliene“ vadinosi ir buvo Semiramidos (pasak kitų Nabukodonozoro) kabančiais sodais papuoštas; šit Jeruzolima su pirma vieninteliam, tikram Dievui pastatyta šventykla ir su savo pranašais, širdies ir iškalbingumo liepsna degančiais; ten dar Arabija su savo raitininkais bastūnais, beduinais ir savo moterimis, minkštuose šyduose savo veidus beslėpiančiomis, visi dabartiniai tos šalies miestai, papuošti pranašo žalia vėliava ir mošėjų bokštais; iš kurių muecinai nesiliauja šaukę tikinčiųjų melstis Dievui ir garbinti jo pranašą.

Į visa tai pažvelgus, pradėdami mokytis pasaulinės literatūros t. y. amžių amžiais besitraukiančio žmogaus sąvokų išsivystymo dailėje, negalima nepaliesti ir mūsų šiandien jau pasiekiamos Rytų, Oriento literatūros.

Visose Rytų literatūrose lygiai kaip ir tų šalių kultūrose, išėmus Kinus, tikybinis elementas užima pirmą vietą. Visose tautose, kurios mums ten iš žilos senovės rūko išsineria, matomas didžiausias troškimas ir pastangos išaiškinti sau savo santykius su gamtos sau palankiomis ir kenksmingomis jėgomis ir su dievais, kurie tas tautas jų supratimu tai bausdavo, tai glaudavo.

Kaip matome, visų seniausia poezija, tuo būdu, buvo šventyklų ir tikybų poezija, nes Rytai yra ir didžiausių tikybų lopšys, tikybų, kurios išsiplėtė paskui ir vakaruose ir nukariavo veik visą pasaulį.

Mes tik per dažnai užmirštame, kad lygiai karštai, kaip senovės žydai (ebraėjai, izraelitai) tikėjo babeliečiai, ir kad ypač jie turėjo įtakos žydų tikybai kad kita semitų giminės tauta gerbia savo Mahometą, kad Indijoje darbavosi Buda, Irane — Zoroastras, Kinuose — Konfucius.

Visų tų tikybų dėka kunigų luomas visur įsigalėjo ir paėmė valdžią į savo rankas. Reikia žinoti, kad kiekviena ierarchija t. y. kunigų valdžia turi laikytis jau nustatytų formų, dogmų ir per tai lieka visumet konservatinga.

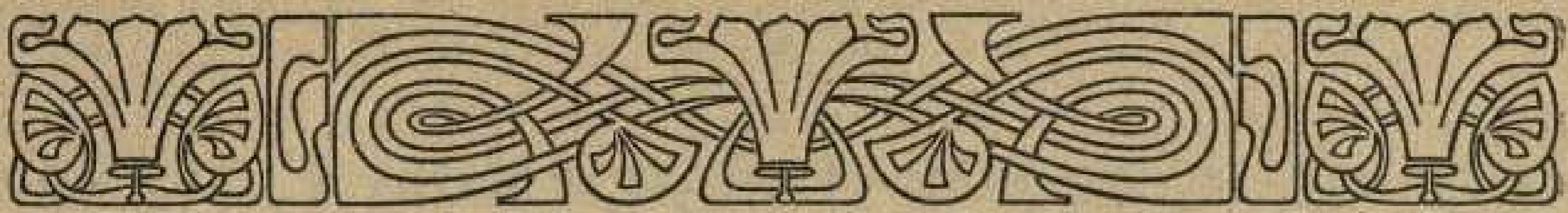
Be to visur Rytuose matome patriarchalį šeimynos sutvarkymą, kurs, nors ir labai yra naudingas tautoms iki kai kurio jų išsiplėtojimo laipsnio, bet paskui kiekvienai pažangai užkerta kelią ir tautos dvasiai pančius kala.

Tą žinodami, nesistebėsime, matydami, kaip senovės Rytuose viena po kitos, kad ir didžiausios tautos subyra, arba jei išlieka gyvos, tai hermetingai (aklinai) nuo kitų užsidarydamos, nes jauste jaučia, kad kiekvienas naujas, išorinės dvasios pūstelėjimas gali jų valstybę griuvėsiais paversti.

Naujus kultūros turtus gaminanti dvasia tokiose tautose arba užmigo, arba merdėja, naujų kelių neįstengdama surasti ir tenkinasi senovės atgyventas formas grumuliudama.

Turime dar neužmiršti, jog žiloje senovėje buvo itin sunku pagaminti medžiaga ir įrankiai raštams. Todel ir senovės literatūros iš pradžių nebuvo rašomos, bet kalbamos t. y. atmintinai nusakomos, arba dainuojamos.

I Kinai.

Kinai tai tauta nei tautinių opų nepagaminusi, nei ricerių karžygių neturėjusi.

Kinų būdas neturi nieko bendra su karžygiais. Kinai bevelija veikti iš pasalų, intrigomis, kad ir nuožmiomis, tik ne atvira kova. Žiloje senovėje kinai įgijo jau tokią kultūrą, su kuria nė viena anų laikų tauta lygintis neįstengė.

Tai buvo dar viena iš daugybės priežasčių, kurios sulaukė kinus nuo tolimesnio kultūros plėtojimos, nes kinai iš kitų jokių kultūros turtų negaudami, o vien savąją kaimynams tiekdami, be galo ėmė didžiuotis, vadindami savo šalį „dangaus papėde“, o visus kitus žmones barbarais. Tokiu būdu jausdamiesi savimi patenkinti liovėsi rūpinėsi ir kiekviena pažanga.

Anglai tik 1860 m. santaikos dokumentu išreikalavo iš kinų, kad jie liautųsi juos barbarais vadinę.

Pasauly nerandame niekur taip ypatingos tautos, kaip kinai. Tikyba jiems mažai rūpi. Visame kame tenkinasi nuo amžių nustatytomis formomis, ceremonijomis, taikinamomis įvairiausiems gyvenimo atvejams.

Kinai nemėgsta sau galvų laužyti, bevelija visur ir visumet atmintimi remtis ir vaduotis. Niekur nerandame dabar jų dvasios plėtojimos pėdsakų: nei tikyboje, prie kurios atšalę; nei vaizdalkalyboje, kuri nenužengė toliau, kaip įvairių lėlių lipdymas iš porcelano.

Kinų kalba vienaskiemenė. Žodžiai nelankstomi, tik kirčiai ir vieta, kurią užima sakiny, nulemia žodžio rūšį ir prasmę. Gyvoje kalboje — kirčiai, raštuose vieta sprendžia, kuris žodis daiktavardis, kursai būdvardis, arba veiksmazodis, arba dar kitoks.

Kinų raštas rašomas iš viršaus į apačią ir ne raidėmis, tik iš karto sąvokas reiškiančiais raštženkliais. Tokių raštženklių esama lig 40 tūkstančių.

Vyriausias kiniečių rašytojas vadinamas *Kung-tse*, kas reiškia mokytojas *Tse*, ir kolonistai yra padarę *Konfucijų*.

Jis gimė 551 m. ir mirė 478 m. Kr. ng t. y. gyveno maždaug tuo pačiu laiku, kaip Buda Indijoje. Konfucius, neturėdamas nė kibirkšties genialumo, turi tačiau iki šios dienos didžiausios įtakos savo tautai.

Konfuciaus laikais Kinų valstybė buvo bepradedanti irti, tas vyras tačiau nenusiminė: vienas pats visomis jėgomis ėmė kovoti

su tuo savo tėvynės iširimu. Traukdamas pėsčias iš vienos savo plačios tėvynės vietos į antrą, ėmė mokyti žmones dorai gyventi ir rūpintis visuomenės reikalais. Primindavo visiems savo tautos puikią senovę ir ragino visus savo garsiųjų pranokėjų pėdomis žengti ir gerbti senovės įpročius. Tuo tikslu ieškojo visur pranokėjų garbingų darbų pėdsakų ir iškeldavo jas lyg keliarodžius jaunesniems tautiečiams.

Konfucius yra laikomas kinų tautos reformatorium, kurs savo tautai tik tiek senovę primindavo, kiek buvo reikalinga jo patrioto ir paidagogo tikslams.

Dangumi Konfucius vadino aukštą protą, kursai gyveno gamtoje ir apsireiškia žmogaus dvasioje. Iš žmonių Konfucius reikalavo, kad kiekvienas stengtų savo visuomenėje, savo valstybėje kuo nors prisidėti prie to dangaus išplatavimo.

Vis tą patį tikslą akyse turėdamas, Konfucius rinko liaudyje dailius apsakymėlius, bet vis tokius, kurie žmonėse tautinį susipratimą keltų ir augintų.

Jis surinko tuo būdu penkias kanonų knygas, *Wu-king* vadinamas. Visose rūpinamasi sutvarkyti žmonių papročiai ir įkvėpti tėvynės ir savo valstybės meilė.

Dailės atžvilgiu tų visų knygų svarbiausioji yra *Ši-king* vadinama. Be kitos rūšies raštų, patiekia ji 3 tūkstančius dainų, iš kurių liaudies dainos nusipelno pirmą vietą, nes jose yra nemaža gilaus ir tikro jausmo. Randama ten ir mergelės ilgėjimasi, ir pamestos žmonos pasiskundimas, kareivio, šaulio, valdininko ir t. t. daina.

Liaudies daina.

Širdis skauda.
Galvoju apie tą skausmą.
Juk liaudis be kaltės,
Turi tačiau jungą kelti.
Elksnio laivas plaukia,
Bangų supamas.
Man, išvydus vyriausį išminčių,
Širdis pradžiugo.
Liaudies skausmai liepsnoja,
Žmogau! liaukis aimanavęs!
Mūsų valstybės platūs laukai!
Nekenčia ir nevalgsta — vien valdovas.

Badui ištikus.

Nuvyto, sudžiūvo žolelė slėny,
Likimas atskiria žmoną nuo vyro.
Žmonelė nustoja savo draugo.
Kas žino? ar jis grįš? o gal žus?

Vargšė skirdamasi rauda...
Kaip tokį sielvartą išgyventi?
Nuvyto sudžiūvo žolelė slėny.
Žmonelė atsisveikino su vyro pastoge,
Sunku skirtis nuo savųjų...
Jai nepagydoma žaizda prasivėrė.
Karčiomis ašaromis rauda:
Kaip tokį sielvartą išgyventi?
Nuvyto, sudžiūvo žolelė slėny.
Badas veja iš namų moterį,
Sunku nelaimės slėgiamai neraudoti.
Našlaitės lūpos skundžiasi savo likimo.
Moteris dūsauja, virpa, verkia.
Ir kas iš to vargo išgelbės?

Iš tų dainų matyti, kad kinai prieš 2000 ir 3000 metų artimesni mums buvo širdimi ir galvojuimu nekaip šiandien.

Kinai iki šiai dienai Konfuciaus rinkinius laiko didelėje pagarboje ir gerbia rinkėją, lyg jis pats būtų ir tų raštų gamintojas, autorius.

Kadangi paties Konfuciaus mokslingumas nebuvo gilus ir jis tenkinosi vien praktikos nurodymais ir patarimais, tai sunku iš karto suprasti, už ką kinai jį taip garbina, veik lygiu su Dievu laiko.

Prisiminus tačiau, kad ir kitos tautos turi tokių žmonių, kurie didžiau yra gerbiami, nekaip tos pagarbos savo raštais nusipelno, randame ir raktų prie Konfuciaus nepaprasto išaukštinimo. Yra juk nemaža žmonių pasauly, gerbiamų ne dėl raštų, arba kitų kurių karžygių nuopelnų, bet vien tik dėl savo asmens vidujinės vertės, kurios dėka pasisekė jiems tapti savo tautos prakilniausiais vadais.

Kad Konfuciuje tokia jėga buvo gyva, matome jau vien iš to, kad dar šiandien penkta dalis žmonijos (t. y. 400 milijonų) jo vardo yra tiesiog ipnotizuojama. Tūkstančiai šventyklų dar šiandien tebestovi jo garbei pastatytų ir kasmet dešimtimis tūkstančių gyvulių jo aukuruose skerdzžiama. Konfucius sugebėjo savo tautą taip surišti, taip supančioti senovės idealais, kad nors ir ne jis pats, bet trys šimtai metų jam mirus, 400 mokslo vyrų dėl tų jo statomų idealų mielai savo galvas paguldė.

Varu tuomet ciesorius Ši-Hoang-ti buvo mėginęs savo tautą į pažangos kelią įstumti ir atplėšti nuo Konfuciaus mokslo, bet jam tai nepasisekė.

Konfucius savo mokslu išauklėjo patriotus ir visuomenės žmones.

Antras galvočius, už jį vyresnis, *Lao—tse* (gimęs 604 m. Kr. ng.) buvo besistengias savo tautoje auginti aukštesnės doros žmones. Konfucius rūpinosi tik žemės gyvenimu, *Lao-tse* — amžinu. Konfucius troško visuomenei naudingus žmones išauklėti,

Lao-tse — kiekvieno žmogaus vidujinį „aš“. Lao-tse mokė žmogų ne vien rodytis doru, bet ir būti. Bet kinai jo nesupratė; Lao-tse yra tik europiečių branginamas, tik europiečiai jį aukštai įvertino.

Konfucius, savo kelionėse išgirdęs apie Lao-tse, pasistengė jį aplankyti, su juo pasikalbėti. Paklauses jo iškalbingumo ir išėjęs iš jo, šitaip išsireiškė: — „Žinau, kaip paukščiai skrenda, kaip žuvis plaukia, kaip žvėrys bėgioja. Bėgantį žvėrį pagauna kilpa, plaukanti tinklu arba meškeria, paukštį striela nušauja. Šit dar šmėkla. Nežinau ir nesuprantu, kaip ji ore skraido, kaip pasikelia lygiai su debesimis, kaip pasiekia dangų. Šiandien esu matęs Lao-tse ir esu su juo šnekėjęs. Galiu jį vien su šmėkla sulyginti“.

Lao-tsės vardas reiškia: „senas vaikas“, nes padavimas skelbia: tas galvočius esąs senas gimęs, iš karto su žila barzda. Tam pačiam vardui galima tačiau duoti ir kitą reikšmę, būtent: „gerbiamas filosofas“.

Lao-tsės skelbiamą mokslą ir jo žmogaus sielos pažinimą geriausiai apibūdina jo paties žodžiai, pavyzdžiui: „Kas stengiasi stovėti ant pirštų galų, tas ilgiau išsitiesęs nepastovės. Kas tik save mato, tas nieko aiškiai nematys. Kas tik apie save galvoja, tas nieko protingo nesugalvos. Kas per daug savimi rūpinasi, iš to pasauliui naudos nebus. Tik tas, kurs įstengs savo sielą gryną išlaikyti, meilės jausmais apimti visą žmoniją ir įnešti visur palaimą — tas tik pasieks dvasios būtybę. Kas savyje turi meilės, to siela stipri; kas įstengia daug nuo ko atsisakyti, to siela prakilni; kas ramus, tas gali daug kuo patarnauti savo artimiesiems ir nusipelnyti amžiną garbę. Kiekvienas išminčius turi savo žinias ne sau vienam laikyti, bet platinti jas žmonėse“.

Lao-tsė paliko tik vieną veikalą, kurs vadinasi *Tao-te-king* t. y. knyga arba mokslas apie Tao. *Tao* išverstas į graikų kalbą reiškia *logos* t. y. išmanymo šaltinis (pradžia), arba viso esamojo priežastis.

Tą knygą benagrinėdami, Europos mokslininkai įsitikino, kad Lao-tsė pasikėlė savo galvoje aukščiau už visus ir kilniausius savo tautos žmones, už tai ir nebuvo savųjų suprastas, o dabar liko veik užmirštas.

Paskesnieji Kinų cėsoriai netik nesistengė Konfuciaus mokslo griauti, anaipat, jie jo mokslą išaukštino kaip dogmą ir tuo galutinai užsklendė savo šalies duris kiekvienai pažangai.

Atsitiko tačiau greta to istorinio fakto, dar antras, tai atidarymas Kinų valstybės sienos Indijoje skelbiamai tikybai *budizmui*.

Del savo sapno vienas kinų cėsorius pakvietė į savo šalį Budos pasekėjus vienuolius. Budos mokslas tačiau negalėjo giliai šaknų įleisti tarp tokių praktikos, žmonių, kaip kinai.

Tas Budos šalininkų atvykimas supažindino kinus su kunigų

luomu, su šventyklų architektūra ir su šventyklomis apskritai, su tapybos (skulptūros) daile, besistengiančia atvaizduoti žmogų.

Paskui amžiai slenka Kinuose, nepalikdami savo gyvavimo pėdsakų. Vos aštuntame amžiuje Kr.g. pasižymėjo *Li-tai-pé* (gimęs 698 m. miręs 762 m.), genialis girtuoklis dainius. Tik vargšui pačiam nebuvo lemta ilgai gyvenimu džiaugtis. Girtas būdamas plaukė laivu ir norėdamas vandeny atsimušusį mėnulį prie širdies priglausti, išsilenkė taip iš laivo, kad iškrito ir prigėrė.

Li-tai-pé vienintelis kinų dainius, kurs savo ypatingu linksmumu, savo tiesiog iš širdies plaukiančia šilima, savo nepaprastumu patraukė europiečius versti jo dainas į savo kalbas.

Pavyzdžiai Li-tai-pės dainų turinio:

Pavasaris.

Jei gyvenimo vien sapnas,
Tai kam man savo vargas didinti?
Maudaus visą dieną vyne,
O pasigėręs, einu gulti!
Kaip pabundu — galva svaigsta.
Tarp gėlių — paukštelis pragydo.
Aš jo klausiu: koks dabar laikas?
Giedu! — paukštelis čiulba: žinok, pavasaris.
Jaučiu, kad man siela serga,
Todel lūpas vėl mirkau vyne,
Arba giedu kaip paukštis,
Kol viską užmirštu.

Prie taurės.

Sang-Tsen — tai istorijos papuošimas,
Nia-nki — turi irgi garbingą vardą
Jiedu nemirtingu.
Tik sakykite, kas iš judviejų liko?
Gyvybė — juk liepsnos valandėlė,
Tik sužerėjo — jau nyksta.
Danguje ir amžius — niekai,
Tai akimirksnis žmogaus supratimu!
Tai kada taurės suskamba,
Šalin visos abejonės!
Jeigu taurė jau tavo delne,
Ko lauki?... Gerk broli!

Šiaip nors iki šiai dienai Kinuose daug teberašoma ir buvo rašyta, bet svetimtaučiai, ypač europiečiai tuose raštuose nieko įdomaus neranda.

Reikia dar žinoti, kad nė viena pasaulio tauta neturi tokios *enciklopedijos*, kaip kinai. Jau 983 m. Kr. g. turėjo jie enciklopediją, surašytą 1000 knygų.

Paskui atsirado enciklopedija apimanti 29,937 knygas. Kadangi buvo išskaičiuota, jog tokio veikalo spausdinimas per daug brangiai atsieitų, tai jis yra laikomas trijuose nuorašuose.

Tautinių epų kinai neturi. Liaudis tenkinasi romanais ir dramomis, nedidelės vertės. Kinų romanai turi neretai 100 ir daugiau knygų tomų.

Kinų drama irgi nieku nepasižymi, ir teatro, tikra to žodžio prasme, kinai dar veik neturi.

Kinuose, jei vaidinama, tai paprastai scenoje iš visų pusių atviroje, pastatytoje viešoje vietoje, dažniausiai ties šventykla. Esama ir tam tyčia teatrų, kame rodomi scenos vaizdeliai drauge su gimnastikos mankštinimais.

Į scenos veikėjus žiūrima, kaip į žemesnės rūšies žmones; net jų vaikams draudžiama mokslai eiti ir valdininkais savo valstybei tarnauti.

II Japonai.

Žinome visi, kokia ypatinga japonų tauta: neseniai pati nieko nesugebanti, viską semianti iš Kinų, staiga meta tą senovės kultūrą, tartum sumūvėtą pirštine ir ūmiu laiku savinasi Europos kultūrą. Ne be priežasties šių dienų japonai yra Rytų vokiečiais drauge ir Rytų prancūzais vadinami.

Japonų karas su rusais parodė pasauliui, kad japonai ne vien sugeba narsiai mirti, gindami savo tėvynę, bet ir rimtai galvoti, darbuotis ir organizuotis.

Be to japonų auginamos puikios krizantėmos ir mažutės, dailios ir taip gražiai pasipuošusios geišos rodo, kad ta tauta turi išstobūlintą dailės skonį ir moka iš kitų savintis visa, kas jai naudinga.

Tik kūrybos dvasios, rodosi, stinga darbštiesiems ir maloniems japonams lygiai, kaip ir kitoms mongolų tautų giminėms.

Japonai pradeda savo laiką skaityti nuo 660 m. Kr. neg. Tuomet įžengė sostan *Fsin-mu-temoko*, jų valstybės įkūrėjas. Jų mitai yra surašyti dviejose knygose: *Ko-dži-ki*, legendos, padavimai, pradeda pasakoti nuo pasaulio įkūrimo, kada oro ir bangų dievai leido pasauliui susidaryti iš chaoso. Antra knyga, *Ni-hon-gi* vardu, eilėtos kronikos, turi dabar tik archailoginės ir filologinės vertės. Abi tos knygos yra lygiai gerbiamos, kaip kinų Konfuciaus „šventieji“ raštai.

Nors japonai turi savo kalbą ir savo rašymo būdą, tačiau visi jų mokslo veikalai rašomi buvo visumet kinų kalba. Kaip kinai turi ir japonai savo lyriką, romanus ir dramas.

Jų romanai ypač panašūs į kinų tos pačios rūšies veikalus. Turi taip pat daugybę tomų knygų ir rašo apie visokius nuotykius, nesigilindami į žmogaus sielos gyvenimą. Patys romanų vardai geriausiai apibūdina ir jų turinį, pavyzdžiui: Aštuonių šunų istorija, Raišo arklio nuotykių ir t.t.

III Aigiptas.

Žinome visi, kaip Aigypto istorija yra susipynusi su Nylo upe. Jau Herodotas Aigypto šalį vadina „Nylo dovana“.

Tyrinėti ieroglifus pradėjo Europos mokovai nuo 1798 m., kada Napoleonas I Bonapartas, norėdamas nukariauti traukė su savo kariuomene į Aigiptą. Napoleono kariuomenėje buvo tokie dailininkai kaip Denon'as, buvo ir mokovų, kurie pradėjo didžiausia atidžia tyrinėti senovės palikimus. Laimingu atsitikimu vienas karininkų, Busard pavarde, aptiko, apkasus bekasant, netoli Rozetos miesto 1799 m. bazalto (tokios akmens rūšies) lentelę su parašu, rašytu aigyptiečių ženkleliais, ieroglifais vadinamais. To rašto ženklai, kiekvienas buvo iš pradžios vaizdas daikto, apie kurį rašoma. Taip, aigyptiečiai norėdami apie liūtą rašyti, turėjo parodyti liūtą, apie arą, turėjo parodyti arą ir tt.

Norėdami išreikšti apstraktinę mintį, jie naudojosi tam tikrais nustatytais ženklais. Toks rašymo būdas vadinamas dabar demotiniu buvo paprastiems žmonėms skiriamas.

Paskui atsirado ieroglifų kuriais žymėdavo tą ar kitą garsą, kaip tai dabar yra mūsų abėcėlėse, bet tokie raštženkliai yra vadinami hieratiniais ir buvo šventais laikomi ir tik dvasininkų paskaitomi.

Devynioliktam amžyje prancūzui Šampolionui pasidarbavus, pasisekė vokiečiui Nieburui ieroglifų raštas išskaityti. Pradėjo Šampolionas savo tyrinėjimą nuo parašo, rašto Rozetos mieste. Ten buvo vienoje vietoje ir demotinis ir hieratinis raštas drauge su graikų vertimu. Šampolionas, lygindamas karalių vardus, apibrėžtus ratiliukais, su graikų raštu, atrado būdą ieroglifams skaityti. 1822 metais jis padarė Prancūzų Akademijoje pranešimą apie savo atradimą, kuriuo paskui Nieburas pasinaudojo. Tuo prasivėrė pilna galimybė žvilgterėti į tą, pilną slėpinių Aigypto žilą senovę.

Su dideliu nusistebėjimu devyniolikto amžiaus mokslo vyrai įsitikino, kaip toje senovėje Aigypto kultūra visašaliai buvo išsiplėtojusi, bet dar didžiau teko stebėtis, kad taip kultūringoje šalyje poezijos taip maža užtikta.

Jeį ir sutikti su tuo, kad gal puikiausie veikalai dar nesurasti, o gal ir amžinai pražudyti, tačiau tai, kas rasta, netaria, kad Aigypse kadaise genialių poetų būta.

Aigypto poezija glūdi dar ir šiandien milžiniškuose trobesiuose, piramidose, šventyklose, besiremiančiose milžiniškais šulais, savo ankštybėse loto žiedu pražydusiais, sfinksuose tūkstančiais metų spoksančiuose akmeninėmis akimis į Saharos tyrus, bet tik ne raštuose.

Sunku, rodosi, ir suprasti, kad tokios galvotos tautos genijus būtų taip vienašalis: vienur tiesiog milžinu išbujojęs, kitur nuo žemės nepasikėlęs, tačiau reikia su faktais skaitytis.

Surasta šiek tiek lyrikos: imnas saulei, giedas jos tekėjimą, jos dienos kelionę, jos nusileidimą; dar dievo Ra ir Nylo upės garbinimas.

Visur pažymėtina įkvėpimo, šilimos, užsidegimo ir tinkamos formos stoka. Kiek gerėlesnės išrodo meilės dainos, laidotuvių giesmės, bet ir čia vaizduotė ir jausmai sustingę.

Epo rastas vien gabalėlis, kada faraonas Ramzes II Miamūnas, priešų apsiaustas, šaukiasi kovoje saulės dievo seka aprašymas, kaip saulės dievas to Faraono pasigailėjęs, iš dangaus nužengęs ir laimėjimą suteikęs.

Daugiau rasta išlikusių romanų, pasakų ir pasakėčių. Yra atrastas net romanas, kuriame atpasakota Juozapo nuotyčiai Aigypte, ypač su Putifaro žmona, nors veikiantieji asmenys kitokiais vardais pavadinti.

Nemaža senovės Aigipto pasakėčių yra Europoje kartojamų, ypač tos pasakėčios, kur išvedamas liūtas. Spėjama, jog jos mums pakliuvo per Herodotą.

Knygose įdedamose mirusiems į sarkofagus t. y. taip vadinamose *Mirusiųjų Knygose* rasta kaip ir dramų mėginimai. Žinome, kaip uoliai aigyptiečiai rūpinosi savo mirusiais: kūnus balsamavo, šitaip paruoštus vėlionis guldydavo tam tyčia įtaisytuose puikiuose trobesiuose (valdovus piramidose), aukodavo jiems valgių, gėrimų, patiekdavo įvairiausių baldų ir šiaip puikiai išpuošdavo jiems jų amžinojo poilsio vietą. O vėles aprūpindavo Mirusiųjų Knygomis, kame buvo surašyti visoki patarimai, kaip tobulintis vėlei, kaip elgtis susidūrus kitam pasauly su visokiomis, kliūtimis, sakysime: maldelės, ginančios nuo demonų, giesmės, kunigų chorų giedamos. Vienu žodžiu toki mirusiųjų knyga buvo vėlei vadas nuo pat kūno laidotuvių pradedant, baigiant priplaukimu prie mirusiųjų salos kame vėlė turėjo stoti Osirio ir 42 teisėjų akyvaizdoje, jei pasisekdavo pasiteisinti, tai ji iškildavo į aukštybes paukščiu žmogaus galva.

Aigypte buvo paprotis, kad jau prieš laidotuves kiekvienas galėjo stoti prieš numirėlį ir juo skųstis. Jei tokie skundai pasirodydavo teisingi, tai tokio numirėlio kūnas nebuvo laidojamas. Aišku todėl, kad vėlei atsidūrus prieš Osirį ir 42 teisėjus, nekartą tekdavo teisintis iš visokių priekaištų ir apkaltinimų ir tuo pačiu atsidurti itin dramatingoje padėtyje. Bet tikros dramos aigyptiečiai, lygiai kaip ir kinai nėra niekumet parašę. Ir čia, kaip pas kinus, reikia tik stebėtis, kodėl žmonės kai kuriose srityse yra priėję prie aukštos kultūros, bet staiga tarsi kely sustojo ir sustingo. Jų išradimais pasinaudojo kitos tautos.

IV. Indija.

Tūkstančiai metų atgal gyveno Indijos pusiausaly tamsiaodžių tauta, jūra ir nepereinamais kalnais atsiskyrusi nuo kitų. Taip pat tūkstančiais metų prieš Kristaus gimimą persirito per Hindu-

kušo kalno gūbrius iš žiemų į Pendžabą kita baltaodžių tauta, kuri save *arijais* (kilniaisiais, gerbiamaisiais), vadino, o tamsiaodžiams davė *anarijų* arba *dasijų* t. y. vergų vardą. Tie arijai tikėjo į gamtos jėgas, kurias sau kaip asmenis įsivaizduodavo. Dangaus tėvą — dievą vadindavo *Varuna* (Graikų Dijas), su kuriuo kovodavo erčios, griausmo ir karo dievaitis *Indra*. Pagyvenę Pendžabe ir apie Gangą arijai nusileido toliau į pietus ir, laikui bėgant, susiėjo visai su vietos gyventojais į vieną giminę.

Arijai savo tarpe turėjo giesmininkų, kurių priedermė buvo garbinti giesmėmis dievus ir mokėti visas apeigas, reikalingas atiduodant tiems dievams garbę. Ilgainiui tie giesmininkai suprato, kokią svarbią rolę jie vaidina ir paėmė į savo rankas žmonių valdymo vadžias.

Kadangi jie dėjosi tarpininkais tarp dievų ir žmonių ir visokių slėpinių žinovais, ypač sakėsi moką dievų palankumą žmonėms išmelsti, — buvo žmonių aukštai statomi ir nepaprastai gerbiami.

Tie kunigai ėmė paskui skelbti, turį slaptingą formulą, kuria dievų palankumas įgyjamas, ir tai formulai davė: brámano vardą, nuo ko ir kunigai patys buvo paskui bramanais arba braminais vadinami t. y. žmonės, sugebantieji brmano formula, naudotis.

Kadangi toji formula, Indijos gyventojų įsitikinimu, *nuveikdavo pačius dievus*, tai buvo taip aukštai gerbiama, kad galop įgyja pati dievų ypatybių ir tampa dievu.

Bramanai, Bramos dievo tarnai ima tada į rankas šalies sutvarkymą, nuveikia iki šiol valdžiusius karalius ir iš karalių giminės sudaro karininkų kastą (tarp luomo ir kastos yra toks skirtumas, kad vieno luomo žmogus gali tapti ir kito luomo: pvzd. valstietis gali tapti kunigu, kariu ir t. t., o kas išėitų iš savo kastos, tas būtų įstatymų baudžiamas. Kiekvienas turėjo pasilikti tojo kastos, kurioje gimė, o nukariautieji gyventojai buvo laikomi vergais).

Reikia visa tai gerai įsidėmėti norint suvokti indų *Šventųjų Knygų* reikšmę, *seniausio pasaulio literatūros veikalo* reikšmę, nes čia aiškiai atvaizduota, kaip iš narsios karininkų tautos, išpažįtančios gamta besiremiančią *Varūnos* tikyba, bramanai kunigai padaro svajotojų — suglebėlių tautą, tikinčią į visokius nukalbėjimus ir einančią ton pusėn, į kur ją kunigai stumia.

Tos šventosios indų knygos, tas pirmas pasaulio literatūros paminklas, vadinamas *Vėdomis*, jos sudėtos iš keturių dalių ir yra rinkinys, lygiai kaip ir kitų žilos senovės tautų raštai.

Vėda, kaip žodis paimtas, reiškia žinoti ypač žinoti, kas Dievo žmonėms buvo pareikšta. Pirmą Vėdos dalis vadinama Rigvėda; antra — Samavėda, trečia — Jajurvėda, ketvirta — Atarvavėda.

Tų knygų svarbiausioji yra Rigveda, imnų knyga, be to ir seniausioji, surašyta dar tais laikais, kada arijų giminė dar Pen-

džabe tebegyveno. Esama toje knygoje 1017 giesmių — imnų su-
tvarkytų senovės giesmininkų šeimynomis, nes buvo paprotis,
kad kiekviena toki giesmininkų šeimyna turėjo savo giesmes, ku-
rios giedodavo dievams besimelsdama. Buvo tat imnų rinkinys,
imnų, kuriais indai meldžia sau ir savo triūsui palaimos, sveikina
tekančią aušrą, pasakoja apie žaibą dievo kovą su tamsybės jė-
gomis; garbina dangaus dievą, padedantį jiems kovoje, mel-
džia jo malonės.

Tarp tokių imnų yra įsiskverbusių ir pasaulinio turinio. Tie
imnai rodo, kad anais laikais arijų tautos žmonės mokėjo dar
linksmintis ir džiaugtis gyvenimu ir nebuvo dar ištižę. Ten yra
imnų, giedančių kovos laimėjimus ir įvairios žaidimo giesmės—
dainos.

Šventosios Gango upės bangos dar neužia šiuose imnuose
Antroji ir trečioji Vėdų knygos — tai maldos, kalbamos
visokiose iškilmėse. Samavėda (antroji knyga) — eilėmis, Jajur-
vėda (trečioji knyga) — proza rašytos. Toje paskutinėje randama
nemaža nukalbėjimų ir juste jaučiama visur smarki bramanų įtaka.
Galų gale *Atarvavėda*, arba *Bramovėda* vadinama, rodo didžiau-
sią tautos sielos atmainą. Vietoje Rigvėdų pažiūrių, taikinamų
gamtai, randame pasaulėžiūrą pilną baimės ir baidyklių, nuo ku-
rių tik burtais ir nukalbėjimais mokama gintis, o ne kova. Be to
aiškus čia ir gilus sielos įmygis.

Reikia neužmiršti, kad visos keturios Vėdos buvo daug
šimtų metų po savo atsiradimo surašytos ir visą tą laiką buvo
vien mintinai nuo žuvimo apsaugomos.

Ypač yra pagarsėjęs Rigvėdos imnas apie viso pradžia, imno
kurio turinys čia paduodamas Balio Sruogos vertime.

Erdvėj toj pirmapradėj negyveno
Nei Niekas tamsusai ir nei Kasnors,
Kuomet nebuvo dar giedrios mėlynės
Ir nei plačiai paplitusių skliaustų.
Kas viską dengė? Prieglobstys kur buvo?
Ar buvo bedugnybė? Indijá?
Nebuvo ten Mirties nei Nemarybės,
Ir Dienos nesiskyrė nuo Nakčių.
Vienumas vienai vienas, pats savaime
Alsavo be alsavimo visur.
Tamsa — tai buvo viskas, ūkana
Driūknojos, Marės, be šviesos tai buvo,
• Vienintelė, be galo tyruma.
Slapybei gemalas sugužęs
Susitiekė vidaus ugnies širdy.
Aukščiau visų tuomet pakilo Meilė
Nusmanyme, iš sėklos pajėgų.
Įžvelgę tad giliai savon širdin
Išminčiai pajautė, kad Nebūtybėj

Būtybės yr diegų! Ir ištiesė
Jie įžulą į Dangu ežią.
Ar buvo Apačia? — Viršus ar buvo?
Davėjai sėklos buvo ten ir jėgos.
Būtybės patvaldybė — Apačioj,
Viršui — gili Erdvybės išlaisva.
Kas žino paslaptį? Kas ją įspėjo?
Iš kur pasaulis? Kaip jis stojosi?
Iš kur gi atsirado visata?
Pasaulis yr sukurtas, ar nekurtas?
Tai žino Vienas, Visažinąs Jis,
Kurs mato viską iš dangaus aukštybių,
O gal ir Jis patsai nežino to?

Balio Sruogos tas imnas yra savotiška poezija nudažytas.
Sekant to imno vokišką vertimą, indai šiokiais klausimais ėjo
prie rišimo to amžino ir amžinai gyvo klausimo.

Dar nebuvo tada nei buvimo, nei nebuvimo,
Nebuvo nei garų rutulio, nei dangaus skliauto.
Ar krutėjo kas? ir kame? kieno apvaizdoje.
Ar buvo tada vanduo ir bedugnė?
Nebuvo tada nei mirties, nei nemirtingumo
Diena buvo atskirta nuo nakties.
Tik Vienas kvėpavo savaime
Be svetimos pagalbos. Nieko nebuvo už Jį vyresnio.
Tamsybė skendo tamsybėje pat pradžioje,
Viskas bangavo vienas per kitą —
Ir rėmėsi tuščioje tyrų erčioje,
Tik Vienas įgijo gyvybę iš šilimos.
Tėvų tėvai buvo čia, — ten buvo jėga.
Tėvynė čia žemai — aukštyn kilo troškimai.
O kas žino? kas gali pareikšti
Iš kur pasaulis buvo leidžiamas?
Ir ar dievai paskiau atsirado?
Ir kas žino, iš kur jie atkeliavo?
Ir iš kur viskas atsirado?
Ar kieno leista? Ar neleista?
Tai žino tik tas, kieno akys viską sergsti
Iš dangaus aukštybių. O gal ir jis to nežino?

Norint pažvelgti giliau į senovės indų pasaulėžiūrą reikia
pasižinti dar ir su antru Rigvėdos imnu, būtent su laidotuvių
imnu:

Tai grįžki prie motinos žemelės!
Ji maloniai prasiveria tave glausdama.
Doram ji švelni ir giedri kaip mergina:
Tesergsti tave ta žemelė, nuo šios dienos
Apgindama nuo viso pikto!

O tu, žeme, prasiverk ir neskųsk
Jam vietos! Jis prie tavęs glaudžiasi!
Denk jį, kaip motina glamonėjanti savo kūdikį!
Žemės trobelė tebūna tau pastogė,
Tūkstančiais šulų remiama!
Nuo tos dienos tebūna ji tau tėviškė,
Kame amžiams turėsi prieglaudą.

Indai tai pirma žilos senovės tautų kuri greta savo šventųjų knygu, greta imnų lyrikos turi ir *tautinį karžyglų epą*. Tas epas yra kilęs tais laikais kada arijų giminės dar tarp savęs kovojo. Tas epas yra *Mahabharata* vardu, ir jis yra susidaręs ne šimtams, bet tūkstančiams metų slenkant. Homero Iliadoje rasta nemaža vaizdų, primenančių daug senesnius indų epo vaizdus. Neminint kitų panašumų, čia lygiai, kaip Iliadoje, dievai netik globoja kovojančius, bet ir patys nekartą, žmonėmis virtę, dalyvauja kovose. Ir čia yra dievų numylėtas karžygis Karna, kaip Iliadoje Achilėjas, arba Nibelunguose Zigfridas.

Bet indų kunigų luomui, bramanams, nelabai tiko to eposo dvasia, aukštinanti tautos karžygius, tai pamažu prie senovės poemos prisekdavo jie savo pastebėjimus ir paaiškinimus, kol veikalas neišaugo lig 200,000 eilių. Pirma turėjęs jis 14 iki 18 tūkstančių eilių.

Nesunku buvo paskesnius įterpimus daryti, kadangi indų senovėje kitos rašomosios medžiagos nebuvo, kaip palmų lapai, suveriami virvutėmis, tarp kurių lengva buvo, prirašius, kiek norint, kitų tokių pat lapų įterpti.

Žinovams tačiau lengva atskirti senovės gilaus įkvėpimo pagamintas dalis, nuo paskesnių sausų, dvasininkų pagamintų, įterpimų.

Puiki puikiausia poezija plaukia per visą veikalą nors ir sudarkyta jokios vertės neturinčiais raštpalaikiais, pagadinusiais visai epo formą.

Negėstančios grožės pasilieka ypač epizodas apie *Nalį ir Damajantę*, piešiantis mylinčios moters begalinę ištikimybę, su kokia joks kitas pasaulinės literatūros vaizdas susilyginti negali. Antras lygiai gražus epizodas, tai *Gražiosios Savitrės* istorija. Tai irgi moters meilės vaizdas, meilės stipresnės net už pačią mirtį.

Gražioji karaliaus duktė, Savitri vardu, įsėda į aukso vežimą ir keliauja ieškodama, rinkdama sau būsimąjį vyrą. Prisi-riša prie jaunikaičio Satiavano, nors pranašas Narada lemia jam itin trumpą gyvenimą. Ir ištikrųjų, metams praslinkus, miršta Satiavanas. Mirties dievas Jama veda su savimi jo sielą, o Savitrė žingsnis po žingsnio lydi juos.

— „Savitre! laidotuvėms kūno grįžk! Daug kelio jau palydėjai savo vyrą“ šaukia jai Jama, bet Savitrė jo balso neklauso. Pakratė, palingavo galva ir keliauja drauge, nes kame jos vyro

vėlė, ten ir ji turi būti. Šitaip savo vyrą lydėdama, ne trumpam akimirksniui jo vieno nepalikdama, parodo jį įvairiais išitarimais savo sielos kilnumą. Su kaikuriais tų išsitarimų susitinkame pasakui krikščionybės moksle, pavyzdžiui: — „Doras turi būti žmogus ir kitiems varge padėti“ — arba „Mylėk savo priešą“. Tas antras išsitarimas juk išaukština ir pačią krikščionybę.

Tokia aukšta dora paveikė ir į mirties dievą Jamą ir jis sugražino Savitrai vyrą.

Puiki yra ta Mahabharatos dalis, kuri yra *Bagavatgita* pavadinama. Čia niekinami žmonės, tikintieji, kad su žemės gyvenimu viskas baigiasi ir piešiamas karas, kur, kovai prasidedant, gauna progos dievas Višnu šitaip išsistarti:

„Kas sako: „nukoviau“ — arba tiki, kad jis pats gali būti nukautas — klysta. Toks žmogus nepažįsta savo tikro „aš“, kuršai negali būti niekur nukautas, nei kito nukauti. Niekumet žmogus negimsta, niekumet nedilsta. Pradžia ir galas tai vien pasikeitimas, tai vien sapnai liečiantieji laikinius reiškinius... Kaip žmogus vakare suvilketus rūbus nusivelka ir naujais iš ryto apsivelka, taip žmogaus siela nusivelka kūno dilstantį rūbą ir įgyja naują kūno trobą...

Tai žinoki: nemirtinga dvasia, kuri yra gyvybės jėga ir prežastis, ji negali išdilti, niekas negali panaikinti amžinos būtybės priežasties ir šaltinio...

Pereinamieji, laikinieji kūnai — šešėliai, kuriuos mes sielos šventykla vadiname ir kuriuose siela gyvena, — jie tik miršta.

Temiršta jie! Kunigaikšti! Kovok narsiai!

Giliai ir aiškiai matome čia atvaizduota senovės indų supratimą apie žmogaus sielos nemirtingumą.

Bagavatgitos giliomis ir rimtomis sąvokomis, kaip ir be galo grynais ir kilniais moterų tipais Mahabharata išsikelia aukštai pasaulinėje literatūroje.

Mahabharata tai liaudies karžygių epas, veikiausiai pačios liaudies išdainuotas.

Antras senovės indų epas, kurs vadinasi *Ramajana*, turi jau savo poetą *Valmikį* ir pasižymi tuo, kad tą epą rašęs dainius suprato daile, suprato dailės uždavinius ir tikslą, buvo nusistatęs planą, kurio laikydamasis tvarkė savo veikalą.

Tas antras epas gimė daug vėliau, jau tais laikais, kada kunigų luomas buvo įsigalėjęs ir valdė šalį.

Pasakojama apie karžygio *Ramos* įvairius nuotikius 48 tūkstančiais eilių. Tame pasakojime tenka susidurti jau su sienu nežinančia indų vaizduote, taip, kad sunku atspėti, kame baigiasi gyvenimo stebūklai ir kame prasideda pasakų sapnai. Rama, karžygis, ačiū pamotės gudrybėms yra tikro tėvo ištremiamas su savo žmona Sita ir su savo broliu. Keturioliką metų kankinosi Rama giriose, kovodamas su demonais (piktomis dvasiomis) ir juos nugalėdamas. Ypač tenka jam pasiristi su demonų karaliumi Ravana, kurs buvo Ramai jo žmoną Sitą paglemžęs. Bež-

džionių karaliui Sugrivai ir jo ministeriui padedant, Rama atmuša demonų karaliui savo žmoną ir grįžta laimingai į savą nuo tėvo paveldėtą šalį.

Septintoje knygoje aprašomi dar tarp Ramos ir Sitos iškilę paskui vaidai, bet šioji knyga, matyti, paskesnių autorių sugalvota ir prie šio veikalo prikerpta.

Mahabharatoje iškeliamas ir dainuojamas veikimo, linksminimos, kovos noras. *Ramajanoje* dainuojama kantrybė, susilaikymas, išsižadėjimas, vis tai kunigų luomo įtakos vaisiai. Vienas charakteringų vaizdų Ramajanoje, tai pasakojimas apie karalių *Visvamitra*. Karalius Visvamitra glemžte paglemžė vienam kunigui karvę. Reikia žinoti, kad senovės indai gyveno piemenų — klajoklių gyvenimu ir labai brangino gyvulius, kas žymu ir jų poezijoje.

Tos karvės braminas, nors vienuolika tūkstančių gražių arklių ir aštuonius šimtus aukso ratų (vežimų) siūlomas, nenorėjo karaliui pavesti. Bet toji paglemžtoji karvė, nužudžiusi savo naują piemenį, grįžo vėl pas bramino, kursai nesugebėjo pirma jos globoti, nors jo galia buvo didesnė nekaip karaliaus. Be to šioji karvė savo baubimu dar sunaikinusi visą Visvamitros kariuomenę.

Visvamitra galų gale įsitikino, kad tik tuomet galėsias šitą karvę pasisavinti, kada taps dar labiau šventas, ne kaip anas braminas kuris Vašita vardu buvo.

Norėdamas tokį aukštą šventumo laipsnį pasiekti, Visvamitra stovi tūkstantis metų ištiestomis rankomis, pasikėlęs ant pirštų galų ir tuo savęs kankinimu priverčia dievą Indra (dangaus ir žaibų dievas) suteikti jam galią naudotis degančiomis dangaus strėlomis, kurias tuoj ima svaidyti į Vašitos trobą.

Bramanas Vašita besigindamas iškelia savo lazdele, ir nevien tos strėlos, bet net dangų remiantieji šulai, ir pats dangus ir žemė lenkiasi jai. Iš tokio bramano galybės aprašymo aiškiai matyti kokį aukštą laipsnį buvo bramanų puikybė anuomet pasiekusi.

Visvamitra po tokio atsitikimo įsitikino, kad kas nori įgyti galią, turi bramanu tapti. Jis antrą kartą ima stovėti tūkstantį metų ant pirštų galų ištiestomis rankomis ir, pabaigęs tą laiką, dar tūkstantį metų, kol kokia graži nimfa jį pavilioja. Meta jis tada save kankinęs ir gyvena, kai paprastas žmogus. Laikui slenkant gimsta Visvamitrai ir nimfai duktė, kuriai tėvai duoda Sakontalos vardą.

Vėl grįžta Visvamitra prie senovės ir vėl išstovi kaip pirma ištiestomis rankomis ant pirštų galų tūkstantį metų, ir tik tada dievai išsigąsta jo baisyos atgailos ir stiprumo, ima bijoti, kad jis netaptų ir už juos tobulesniu, ir suteikia jam bramano vardą.

Iš čia minimų skaičių galima įgyti supratimą, kokia vaizduote vaduojasi šio epo rašytojas. Reikia tačiau pripažinti, kad Ramajanoje esama gyvenimo vaizdų, nė kiek savo poezija ne menkesnių už Mahabharatos.

Norėdami dar giliau žvilgterėti į indų galvojimą, turime žinoti, kad jų dievai pavydėdavo žmonėms kilnumo ir tobūlumo, nes tobūlas žmogus galėjo įgyti tokią jėgą, kurios ir vyriausi dievai neturėjo. Todel visi dievai, o ypačingai Indra (erčios ir žaibų) sergsti uoliai, kad kuris iš žmonių tarpo neprisirinktų per daug didelių nuopelnų kapitalo. Jei atgaila darantis užsimiršta ir nusideda (pavyzdžiui: Visvamitra veddamas nimfą), tai visa jo atgaila, iki to laiko daroma, žūva, vertės nustoja. Tačiau patys dievai niekumet nenusižemina iki gundytojų rolės: jei sugalvoja vien nepaprastas žmonėms pinkles.

Ramajanoje yra dar antras nepaprastai doras ir kilnus karaliaus vaizdas, tai *Haričandros*. Tą karalių visokių kliūčių dievas Gānėša veda į tuos tyrus, kame Visvamitra, nuo pasaulio atsiskyres, tobūlinosi.

Karalius Haričandra, nieko apie Visvamitros šventumą nenumanydamas, įsiveržia į jo būstinę su triukšmu, sutrukdo aukojimą, įveda tuo savo elgesiu atsiskyrėlį į piktumą ir tuo sunaikina jo ilgų metų atgailą.

Supratęs savo apsirikimą, Haričandra klupčioms prašo jam jo nusidėjimą atleisti; atsilygindamas, aukoja savo karaliaus vaiką, savo teisę valdyti, savo visą valdomąją žemę ir dar šimtą aukso gabalų.

Visvamitra, prityręs žmogus, ne per daug pasitiki tokiuo duosnumu, priima pažadus ta sąlyga, kad pinigai nebūtų kilę iš žemės, nes jam Visvamitrai ir šiaip jau Haričandros žemė priklauso. Haričandra sutinka su ta sąlyga ir keliauja su žmona ir vaiku į Benaresą, Šivai pašvęstą miestą, kurs jo žemei nepriklausė.

Kadangi jau visą savo turtą Haričandra pavedė Visvamitrai, tai norėdamas įgyti šimtą gabalų aukso, turėjo pats parsiduoti nelaisvėn, nes kaip karių kastos narys neturėjo teisės išmaldų rinkti, kadangi ta teisė priklausė tik bramanams ir atgaila darantiems. Kaina, kurios Haričandra už save reikalavo, pasirodė pirkliams per aukšta. Todel Haričandros žmona, karalienė Šaibija, trokšdama nelaimėje sušelpiti savo vyrą, parsiduoda pati su vaiku, išsiderėdama sau kai kurių palengvinimų, kaip antai: nevalgyti, liekanų ir netarnauti svetimiems vyrams. Pradžiugo nelaimingoji, kada patyrė, jog ją pirko pamaldus braminas, kurs tuoj, ją su savimi paėmęs, iškeliavo. Bramino mokinys, ragindamas karaliaus sūnelį greičiau eiti, taip jį niuktelėjo, kad šis atsisveikinimo valandoj tėvų akyvaizdoj sukniumba.

Ir visi tie atsitikimai, tai vien Haričandros būsimųjų nelaimių ir sielvartų įžanga.

Už žmoną ir kūdikį paėmė Haričandra penkiasdešimts aukso gabalų, antra tiek paima jis pats už save iš niekinamosios parijų kastos vado. Tai didžiausias nužeminimas, koks tik galėjo Haričandrai atsitikti, nes parijaus palytėjimas jau baurina karį.

Haričandros pirkėjas, pasirodo, esąs vyriausis kapų prižiūrėtojas ir budelis, kurs paveda buvusiam karaliui kapo sargo priedermes. Toks sargas turėjo atiminėti iš atneštųjų deginti numirėlių anklodes. Mažas atlyginimas už tas anklodes buvo kapų sargo vienintelis jam paliktas uždarbiavimo šaltinis.

Haričandra visų pirma turėjo nuveikti savyje visokius lumų, giminių, ir apskritai žmonių jaučiamus pasibiaurėjimus ir kelti visas savo sunkiausias priedermes ramiai ir kantriai. Jis vis tą daro, kad tik pasisektų išlaikyti žodį Visvamitrai, kursai nesitikėjo iš jo pusės tokio pastovumo, ima sau visai nereikalingą auksą nenoroms ir susigėdęs.

Haričandra apsiima savo sunkias ir biaurias pareigas pildyti. Eidamas į savo tarnybą labiau galvoja apie savo buvusias, dabar jo globos netekusius tarnus, valdinius, gimines, kūdikį, žmoną vergę, nekaip apie save ir apie jį ištikusią nelaimę. Jaučiasi tačiau daugiausia užgautas savo vaiko pastūmėjimo, ištikusio iš svetimos, negailestingos rankos. Tiek nelaimių kenčiančiam toks jo vaiko pastūmimas, rodosi, neturėtų būti taip jau be galo skaudus, matome tačiau čia tėvo meilės ir karaliaus išdidumo įžeidimą reiškiantis.

Tai pavyzdys vieno iš tų ypatingai gilių psichologijos bruožų, kurių berte paberta visuose tų laikų indų veikaluose.

Toliau eina keliolika gilių, bet ramių monologų, kuriuose Haričandra išsitaria, kad bevelytų būti laukinis žvėris ir paukščių draskomas lavonas, nekaip gyventi savo dabartinėje padėtyje ir šaukia į nusileidžiančią saulę: „A! Visas pasaulis šiandien — tai kapai ir žudymo vieta. Nuteistųjų krauju rausta dangus. Saulė vos spinksi it liepsnelių spiečius. Ten aukštybėse ne žvaigždės, tik numirėlių kaulai paberti. Giltinės kaušas plynas ir gelsvas — tai mėnuo... Lyg šmėklų būriai siaučia visur nakties žvėrys ir paukščiai... O tamsybės juodos it degančių laužų tirštas rūkas“...

Pristojęs pildyti savo liūdną pareigą, karalius ją atlieka taip sąžiningai ir taip uoliai, kaip kad yra seniau valdęs savo karalystę.

Nebijodamas nei demonų, nei šmėklų baidymo, kiauromis dienomis ir naktimis sergsti, kad niekas nedegintų numirėlių, neatidavęs duoklės t. y. nepamokėjęs jo savininkui.

Vieną naktį burtininkas, kuriam Haričandra padėjo iškasti brangenybes, siūlo jam aukso išsipirkti iš vergijos. Haričandra ima auksą, bet atiduoda visą savo savininkui, nes jis pats, kaip nupirktas vergas, neturi teisės nei nuosavybės, turėti, nei pinigų, nei jais verstis.

Vienu žodžiu Haričandra stengiasi visur taip elgtis, kad jis iš doros kelio ne per nago juodumą neiškryptų. Nežiūrint to visa jo kančios nesibaigia.

Vieną naktį ateina į kapus jo žmona, buvusi karalienė Sai-bija, nešdama deginti jų abiejų vienintėlio sūnelio kūną. Mirė vaikelis gyvatės įgeltas. Iš pradžių nakties tamsybėse Haričandra

nepažino nei savo moters, nei kūdikio. Pažinęs, — stengiasi pasislėpti pats, nes nenori savo padėtim dar labiau sužeisti ir taip jau buvusios karalienės suskaudusią širdį.

Vaiko mirtis tačiau jį taip prislėgia, kad saužudybės mintys jį apspinta:

— „Beveliju baisiose tamsybėse žūti, ne kaip žiūrėti į pasaulį, kuriame mano kūdikio jau nebeliko, kuriame mano kūdikio veidelis jau amžinai išdilo... Baisios ir nuožmios pragaro bedugnės, nėra tačiau nieko baisesnio už tas kančias, kurias keliu dėl savo vaikelio mirties... Tik Gango upės bangos užgesina mano sielvartą“...

Nelaimingasis atsimena tačiau, jog vergo ir gyvybė priklausė ne jam pačiam, o tik jį nupirkusiam savininkui. Tat besistengdamas ir toliau ištikimai atlikti savo kapų sargo pareigas, ištiesia ranką paimti antklodę, priklausančią jam už kūdikio kūno sudeginimą.

Ant jo ištiestos rankos žmona pamatė karaliaus ženklą, pažino savo vyrą, ir mėgina didžiausiame skausme ir nuliūdime prie jo prisiglausti. Haričandra traukiasi nuo jos, nors širdis jam plyšta iš skausmo, bet jis nenori subiaurinti savo žmonos savo, parižo vergo palytėjimu.

Vargiai kitose literatūrose rasime tokį dramatismą ir tokį aukštą supratimą apie pareigų pildymą.

Nenuostabu, kad ir patys indai Haričandros legendą sunaudojo paskui scenos veikalui.

Budizmas.

Jau Ramajanoje galima pastebėti, kad Indijoje kunigų luomas (braminai) buvo tokios galios įgijęs, kokios niekur pasauly nebuvo nė girdėti, kad kas būtų turėjęs.

Dvasininkai vieni tarė, turį žmonių išganymą savo rankose, nes jie vieni dievams aukas teikdavo ir dvasininkų galia ir valia buvo padaryti tas aukas dievams maloniomis arba nemalonomis. Aišku, kad prieš tokį spaudimą iš viršaus, turėjo pasikelti reakcija, kas ir atsitiko maždaug apie 500 m. Kr. ng.

Indijos rytuose pradėjo rasti mokytojų, kurie ėmė priešintis braminų skelbiamajam mokslui ir ypač dvasininkų galiai. Už vis pasižymėjo vienas, kurs įgijo Budos t. y. Apšviestojo vardą ir įkūrė naują tikyba, prie kurios pamažu prisidėjo veik visos Azijos tautos, taip, kad šiandien nė viena tikyba pasauly tiek narių neturi, kaip budizmas.

Kadangi budizmas turėjo įtakos ne vien Azijos tautoms ir ne vien jose skleidė ir kėlė kultūrą ir augino dorą, bet tiesiu ir netiesiu keliu veikė viso pasaulio dorą ir literatūrą, tai turime su to mokslo įkūrėju nors trumpai pasižinti. Budos tikras vardas buvo Gautama. Jis gimė, 560 m. Kr. neg. iš Sakia giminės ir buvo geras išauklėtas žmogus ir mokytas.

Vos 29-tus metus beeinančiam apsireiškė Dievas keliuose pavidaluose: kaip į kuprą susimetęs senelis, kaip ligonis, galop kaip pūvas lavonas. Buda suprato, kad vis tai viso žemiško, praeinančio, kaip tas žmogaus gyvenimas neišrišto slėpinio, simboliai.

Po tokio regėjimo metė Buda savo šeimyną, žmoną ir sūnų ir visus įgytus turtus, kuriais iki šiol naudojosi ir išėjo į platų pasaulį, kaip pavargėlis. Įsigilindama į žmogaus būtybės slėpinius, Budos siela neranda pasitenkinimo nei bramanų moksle, nei indų filosofijoje, nei atgailoje, nei kūno varginime, kas bramanų nuomone (kaip parodyta Ramajanoje epizode su karalium Visvamitra) aukštai statoma ir praneša ne vien žmonių paprastus nuopelnus, bet net dievų galybę.

Galų gale nužengė ant Budos šviesa. Tas atsitiko po figos medžiu (figos medį indai vadina „Bo“ medžiu), kuris budistų yra taip gerbiamas, kaip krikščionių kryžius.

Po to medžiu būdamas supratus Buda pasaulio pirmą pradžią ir išvydęs išganymo kelią. Taip bent jo tikybos pasekėjų skelbiama.

Buda remia savo mokslą keturiais kilnių teisybių išaiškinimais, būtent: 1) kas tai yra kančios? 2) iš ko kyla kančios? 3) kančių panaikinimas; 4) kelias prie kančių panaikinimo.

Visa, kas gyva ir kas jaučia gyvybę, — šitaip tvirtina Buda — kenčia. Kančios kyla iš troškimo. To troškimo nugalėjimas, noro gyventi naikina kančias. Prie tokio nugalėjimo ir prie padoraus gyvenimo veda aštuonių vėžų takas: 1) tikro įtikėjimo, 2) tikro pasiryžimo, 3) tikro žodžio, 4) tikro darbo, 5) tikro gyvenimo, 6) tikro pasiryžimo toliau nužengti, 7) tikro galvojimo, 8) tikro į save įsigilinimo.

Asketizmą (kūno varžymą, kankinimą) Buda atmeta kaip per daug sunkią žmogui prievolę ir nenaudingą. Visą savo mokslo turinį išreiškė Buda keturiomis eilutėmis:

Blogų darbų vengti,
Stengtis įgyti dorą,
Širdį laikyti gryną,
Tai Budos tikyba.

Grynas budizmas — tai ateizmas (bedievybė). Buda nepripažįsta Dievo ir atmeta kultą. Atmeta taip pat ir tikėjimą į sielos gyvenimą atskirai nuo kūno.

Vietoje sielos mokslo stato jis taip vadinamąjį „karmos“ mokslą. Tas mokslas skelbia, kad jei miršta žmogus, arba nusi-
baigia koks gyvulys, jo vietoje gimsta kitas, kurs maždaug prisitaiko prie mirusiojo arba nusibaigusiojo savo būdu ir įpročiais. Ir tai pasikartoja tol, kol vis iš naujo atgimstanti karma pasiekia tokį tobulumą, kad jau jokių troškimų nebeturi ir todėl jau kančių yra nebereikalinga. Tuomet tik gyvybės šaltinėlis nyksta,

tuomet gyvybės liepsnelė gęsta amžinai. Tuomet, vadinasi, karma pasiekė tai, ką Buda pavadino „nirvana“.

Tą savo mokslą Buda šitaip pagrendžia: žmogaus gyvybė panaši į liepsnelę. Gyvybė gema iš kitos gyvybės, lygiai kaip liepsna kitos liepsnos užžibinta. Tai ne ta pati liepsna, bet be jos antroji nebūtų atsiradusi.

Kaip liepsna negali be riebalų žibėti, taip negali būti gyvenimo, negali jokios būtybės rasti, jei ji netrauktų syvų iš žemųjų daiktų, iš širdies nusidėjimo. Jei nebūtų lempoje riebalų, lempa užgestų. Jei liepsna užgeso, prie jos jau antros liepsnos neužžibinsi. Ir šitaip tobulo žmogaus jėgos sutirpsta ir iš jo jau nieko nauja nepagamins.

Galima nesutikti su Budos mokslu, bet vis dėlto reikia pripažinti, kad jo moksle yra nemaža grožės ir kilnumo, pavyzdžiui jis šitaip skelbia. Nėra nei tokios laimės anam pasauly, kokią kai kas prižada, nei tokių didelių baisumų, nes žmogus nieko nenumano nei apie savo pirmeivius, nei apie savo įpėdinius, todėl žmogus už visus savo atsisakymus ir tobulinimos neturi laukti užmokesnio nei šiame nei kitame pasauly. Žmogus turi tenkintis įsitikinimu, kad jis savo dora sumažina pasaulio vargus.

Negali būti abejojimo, kad daug bramanų tikybos elementų įėjo į Budos tikyba, bet dažnai susiduriame ir su pilnu prieštaravimu. Visų pirma tvirtinimas, kad kiekvienas, nuveikęs savo nedorybes, gali prieiti prie išgelbėjimo iš visų vargų, prie nirvanos, pašalina kunigų bramanų luomą, kaip tarpininkaujančią tarp dievų ir žmonių. Kadangi nirvaną gali įgyti lygiai vargingiausias, kaip ir turtininkas tuo pačiu pašalinama bramanų įvesta kastų sistema. Buda skelbė savo mokslą lygiai visiems, taip mokovams, kaip ir bemoksliams ir stengėsi kalbėti plačioms minioms suprantama kalba.

Budai mirus (480 m. Kr. neg.), jo mokslas išsiskaidė ir buvo visaip darkomas. Vien Indijos pietuose ir Ceilono saloje liko grynas. O darkytasis mokslas laimėjo visą šiaurę, Kinų, Japonų valstybės, Mongoliją, Tibetą, kur virto lamaizmu t. y. kultu savo sutvarkyme daug bendra turinčiu su katalikybe.

Viso pasaulio literatūrai budizmas turėjo didelės įtakos.

Budos tikybos knygos yra išlikusios dvi: *Damapada* ir *Jataka*. *Damapada* tai visokių pamokančių išsitarimų rinkinys, iš kurių paduodame čia kelius: 1) Kaip lietus pro kiaurą stogą, taip visokios netikusios užgaidos veržiasi į žmogaus širdį, kurs gyvena rimtai negalvodamas. 2) Protingas žmogus neatsižvelgia į tuos, kurie leidžia sau nedorai elgtis ir savo prievolių nepildyti, bet domisi savo kaltybe ir savo apsileidimu. 3) Kalbėk teisybę, kovok su pykčiu, suteik, ką gali nedrąsiai prašančiam, tai tie trys žingsniai, kuriuos žengdamas, prieisi prie nirvanos.

Jataka tai knyga aprašanti tas būtybes, kuriomis Buda yra buvęs, kol pats negimė. Tai rinkinys sudėta iš 550 senovės

pasakų, pasakėčių, legendų, kurios maždaug pasikartoja ir kitų arijų giminės tautų — liaudies literatūroje.

Ceilone iki šios dienos Budos tikybos vienuoliai skaito naktimis, mėnesienoje, žmonėms tą knygą greta kitų šventų knygų, ties aukurais palmų lapais dengtais. O žmonės, šventadieniais rūbais pasipuošę, sėdi susirietę asloje ir klausosi per kiauras naktis tų stebuklingų pasakojimų.

Jatakos knygos turėjo didelės įtakos visoms kaimynėms tautoms. Tibeto, Mongolijos, Birmos, Siamo, Javos.

Indų klasikinė literatūra.

Budizmas savaime yra priešingas kiekvienai poezijai. Jei viskas žemiška niekai, jei gyvenimo papuošimas jokios vertės neturi, jei pats gyvenimas vien kančios, jei gyvenimo tikslas gyvybės liepsnos amžinas gesimas ir jei žmogaus „aš“ vien monai — tai prie ko gali čia poezija prisišlieti?.. Ir iš tikrųjų, tais amžiais, kada Budos tikyba skverbėsi į bramanų tikybą, poezija tyli. Tarp dviejų senovės epų gimimo ir poeto *Kalidazos* pasirodymo praslinko ištisas tūkstantis metų.

Tiesa, tais laikais ir skitai buvo Indiją užvaldę, ir tik to jungo nusikratę ir budizmą pakeitę *neobramanizmu*, grįžta indai prie poezijos.

Kaip seniau, taip ir tais laikais, dainiai glaudžiasi prie kunigaikščių (radžių) sostų, kur jie žėri kaip „žvaigždės“ ir „žemčiūgai“ ir didina paties kunigaikščio garbę. Tarp tokių poetų yra ypač pasižymėjęs Kalidaza. Nors jis nepriklauso prie genijų pranašų rūšies, rodančių savo tautai kelią, bet už tat puikiai atvaizduoja tuos laikus, kuriais pats gyveno.

Kalidazos kalba rodo aukštos kultūros laipsnį, tūkstančiais metų rimto galvojimo įgytą, švelniai piešiančių kiekvieną sielos krustelėjimą ir tai visur: vistiek, ar dainius į mūsų širdį lyrikos žodžiais kalba, ar epo vaizdus piešia ar dramos asmenis rodo.

Indijoje, taip pat kaip Graikijoje drama gimė iš visokių dievų garbei ruošiamų apeigų. Ji skiriasi nuo graikų vien tuo, kad Indijoje drama niekuomet nesibaigia mirtimi, nes indai neriša su mirtimi taip liudnų minčių, kaip mes, ir jie neleidžia baigti veikalo mirtimi, nes pas juos mirtis nėra gyvenimo galas. Be to indai stengiasi apskritai visiems liudnų minčių galvon nevaryti. Taip scenoje negali plaukti kraujas, negali būti ir tautos nelaimės aikštėn keliamos ir jei ir rodomos žmonių kančios ir vargai, — pabaiga dramos išrišimas turi būti visados giedrus.

Indų drama gali lig dešimties veiksnių turėti. Garsiausioji jų drama tai Kalidazos parašyta *Sukuntala*.

Vokiečių poetas Rikertas šitaip apie tą dramą išsitarė. — „Scenos tarp savęs surištos gėlių vainikais; kiekviena scena išauga savaime iš turinio, kaip koks puikus žolynas. Daugybė taip kilnių ir švelnių vaizdų yra čia užkerėtų, kokių graikuose veltui

ieškotume, nes pačių indų tautos siela, Indijos gamta, Indijos pasaulis įkvėpė juos poetui...

Gyvenimas girioje ir prie kunigaikščio dvaro taip puikiai atvaizduotas, žmonių būdai taip tvirtai išlaikyti, jog, žiūrėtojams nejaučiant, dramatos mazgas mezgamas, kad taip paskui dieviškai jis atsimegstu. Kalba pilna palyginimų, daili, bet ne daryta. Žmonės ir dievai elgiasi tarp savęs taip padoriai, kaip nė vienos kitos pasaulio tautos veikaluose nerasime“.

Gėtė apie tą veikalą išsitaria ne su mažesniu pagyrimu. Šileris tačiau, nors turinio sužavėtas, randa, kad ta drama mūsų scenai nepritaikoma, nes esanti per daug švelni ir turi maža veikimo, nors visos tos ypatybės, tinka labai Indijos klimatui, kurs traukte traukia ilsėtis.

Dramos turinys trumpas. Karalius medžiodamas antilopes paklysta girioje, sutinka Sakuntalą, įsimyli į ją ir veda, nepritaikydamas vestuvėse tokių ceremonijų, kokios tinka karaliui, bet pasitenkina paprastomis, kiekvienam karininkui tinkamomis. Neprašo net tėvų leidimo.

Sakuntala irgi užmiršta pagerbti kažin kokį šventą, darydama atgailą už savo nuodėmes. Tas šventasis prakeikia ją, dėl ko karaliui akis aptraukia ir jis savo mylimos žmonos nebepažįsta. — Kadangi Sakuntala iš karaliaus gautą žiedą, besimaudydama pametė, tai jokio ženklo nebeliko, kad ji buvusi karaliaus žmona, o jos sūnus karaliūnas. Daug tenka Sakuntalai ir karaliui kentėti. Galų gale žiedas atrastas žuvies viduriuose (panašiai kaip Samo salos valdovo Polikrato) ir veikalas baigiasi didele laime.

Ypač puikus antilopių medžioklės vaizdas. Taip pat meilės idilija trečiame akte, paskui Sakuntalos atsisveikinimas su tėviške. (Esąs gilesnis ir gražesnis už Orleano mergelės atsisveikinimą).

Be Kalidazos indai turėjo dar daugiau nepaprastai gabių poetų, labiau realistinių, tačiau Kalidaza praneša juos visus savo talentu, nors jo išvedami asmenys tirpte tirpsta gėlių kvėpėjime, rytų aušroje, loto žiedų ir slėpiningų vandens lelijos gėlių lingavime, skęstančiame Gango upės bangose.

Turkams užkariavus Indiją, žūsta dailei palankios gyvenimo aplinkybės. Poezija ypač drama ima gesti nuo aštunto amžiaus Kr. neg. Ir paskiau buvo dar dainių, bet stigo jiems laisvos tėvynės, kurioje vien jie dainuoti būtų sugebėję.

Indų dramą europiečiai sulyginamai vėlai pažino. Kas kita — pasakos. Jos indų rašytos pirmame arba antrame amžiuje Kristui gimus. Jų tarpe nemaža pasakėčių, patarlių ir šiaip išsitarimų, kurie visi buvo verčiami į persų arba arabų, ebrėjų ir lotynų kalbas, o 1483 m. jau ir į vokiečių.

Sakalui ir lapei pasakėčiose pavedama nemaža vietos. „Tūkstanties ir vienos nakties“ pasakos pirma pradžia gimė irgi visų pirma Indijoje. Visose pasakose praneša didaktika. Nėra

indų pasakos be pamokymo, ypač mėgsta indai visokias patarles, pavyzdžiui:

1) Kas kam prigimta, sunku nuo to atprasti! Duok šuniui ir geriausį ėdalą, jis vis delto nesiliaus kaulo graužęs.

2) Jis yra kaip tas šaukštas, kuriam netenka košės ragauti, nors ta košė juo semiama.

3) Ką laimėjai per kitų žmonių kentėjimą, tai laimės tau nesuteiks ir greitai to laimikio neteksi.

Ir siurbėlės, jei ilgai kraują siurbia, greitai nugaišta.

Visa, ką vadiname indų literatūra yra sanskrito kalba rašyta, kalba mirusia jau daugiau kaip prieš du tūkstančių metų.

Apie naują literatūrą maža žinių esama ir, rodosi, ji netaip svarbi, kaip senoji. O nuo senovės indų negalima skirtis be pagarbos ir didžiausio nusistebėjimo. Senovės indų dvasia buvo taip kilni, taip į visas puses išsišakojusi, kaip nė viena kitų, dar ir šiandien tebegyvuojančių tautų.

V. Persai.

Viena dalis arijų nuėjo į Pendžabą, antra įsikūrė Irane. Toji antroji turėjo vargti nuolatinėse kovose su šiaurinėmis tautomis gyvenančiomis Turane.

Virš Irano skleidėsi nuolat giedrus dangaus skliautas ir traukė gyventojus prie šviesos gerbimo. Savo žibančio dangaus dievą, kurs leido visą, kas gryną, šviesu, gera, vadina persai *Ormuzd'u (Ahura — Mazda)*. Čia, Persijoje, o ne kitur yra gimęs monoteizmas, drauge ir surišimas doros sąvokos su dievybės ypatybe. Pirma dievais buvo vadinamas vien įvairios gamtos jėgos, pavydžiui: saulės šviesa ir šiluma, upės naudingumas ir t. t.

Greta gerojo dievo buvo Irane ir piktasis *Arimanas*, tamsybių valdovas, melo tėvas, pragaro kunigaikštis, visa bloga pirma pradžia. Ormuzdas apsiaustas dangiška kariuomene, Arimanas melo dvasiomis, biaurybėmis, demonais. Abudu kovoja, vienas su kitu, padedant savo valdiniam. Ir žmonės dalyvauja tose kovose: gerieji su Ormuzdu, piktieji su Arimanu.

Nuo pat pasaulio pradžios verda toji kova, šviesos su tamsybe ir tęsiasi tol, kol šviesusis Ormuzdas laimės.

Toji tikyba, kuri nuo Ahura — Mazdos (Ormuzdo) vardo ir *mazdeizmu* vadinama, buvo skelbiama Zaratuštros, (Zoroastro), bet kuriuo laiku spręsti sunku. Tikrai tik žinoma, kad daug šimtų metų prieš Budos ir Konfucijaus atsiradimą. Spėjama, kad ir Zaratuštra yra buvęs jau kitos tikybos reformatorius, nes jis buvo, nors karaliaus globojamas, kitatikių nužudytas.

Zaratuštros skelbiama tikyba buvo labiau šalto protavimo idėjų remiama, ne kaip jausmo. Ir pirmose persų šventose knygoose *Avesta* (neteisingai *Zendavesta*) vadinamose, kur spē-

jama esant Zoroastro giesmių, nėra tos aukštos poezijos, kokią randame indų Rigvedoje. Tose knygoje ir tose giesmėse skamba rimtas galvojimas, o ne dailė.

Avesta neragina žmonių į save įsigilinti, neragina galvoti, tik ruošia prie kovos už Ormuzdą prieš Arimaną.

Zaratuštra padarė iš žmonių kovotojus, nes Irano gyventojai, jei norėjo išlikti gyvi, turėjo tais laikais nenuilstami kovoti su turaniečiais, kurių šalyje buvo daug rūstesnis klimatas, labiau apšniaukęs dangus, taip kad sulyginimas su Arimano tamsybėmis pats iš savęs radosi.

Daug šimtų metų praslinkus gimsta toje šviesoje Iranų šalyje genialis dainius *Firdusi* (dangiškas) pavadintas, kurio tikras vardas buvo *Abul — Kazim — Manzur* ir kurs pilnai nusipelnė stoti vienoje eilėje su pasaulio didžiausiais genijais: Homeru, Dante, Šekspiru, Servantesu ir Gėte.

Sava karališka knyga *Šachname*, kuri turi 120.000 eilučių ir atvaizduoja visus Irano mitus, suteikė *Firdusi* savo tautai tokį milžinišką veikalą, kokio jokia kita pasaulio tauta neturi.

Pradėjęs nuo mitų dar Avestoje pasakotų veda jis savo tautos istoriją iki Sazanidų dinastijos nuvertimo nuo sosto (600 m. Kr. g.) *Firdusio*, veikalas yra milžiniškas epas, daugiau kaip 12 kartų ilgesnis už vokiečių epą „Nobelungai“ ir kas svarbu, kad *Firdusi* sugebėjo taip milžinišką medžiagą suvaldyti atvaizduoti 50 valdytojų gyvenimą ir veikimą ir vis delto veikalo vienetą išlaikyti.

Ir *Šachnamės* niekas nesulygins su eilėmis rašyta kronika. *Šachname* pasiliks visumet epas.

Aišku, kad ir toks genijus kaip *Firdusi* nebūtų niekumet galėjęs tokio veikalo pagaminti, jei visi mitai ir legendos (kaip *Mahabharatas* arba *Homero Iliados*) nebūtų buvę pačių žmonių amžių amžiais kartojami.

Jau Sasanidai įžengė į Persijos sostą 500 metų partams šalį valdžius. Ir jau patys Sasanidai ėmė rūpintis rinkti padavimus apie senovę, žmonių lūpose tebegyvavusią.

Nukariavus Persiją arabams daug kas buvo sunaikinta, net persų rašyba pakeista, visdelto nors ir Mahometo tikybos valdovas, bet tikras persas Mahometas I (kurs ir indiją nukariavo) įsakė iš naujo rinkti visus mitus ir juos eiliuoti.

Pateko tas darbas dirbti *Firdusiui* (*Abul Kazim Mansur*), gimusiam 939 m. Kr. g.

Turėdamas 36 metus pradėjo *Firdusi*, šitą darbą ir daugiau kaip dvidešimt metų praleido savo tėvynės istoriją eiliuodamas. Kada savo veikalą ėmė valdovui Mahometui I skaityti jo sostinėje Gaznoje, tas nerado žodžių, kaip girti jo veikalą.

Įsakė tuoj *Firdusiui* pavesti prie savo karališkų sodų rūmą, kuriame rašytojas galėtų niekieno netrukdomas darbuotis ir pažadėjo už kiekvienus du tūkstančių eilių išmokėti tūkstantį auk-

sinių pinigų. Firdusi paprašė karaliaus išmokėti jam tuos pinigus tik tada, kada veikalas bus pabaigtas.

Dar dvylika metų darbavosi poetas prie šio veikalo. Tačiau darbas buvo jam nemaža kliudomas veziro neapykanta, kitų šacho (persų karaliaus) tarnų tyčiojimais, o labiausiai paties dainiaus vienintėlio sūnaus mirtimi.

Savo skausmą dėl tos jį ištikusios nelaimės Firdusi šitaip išreiškia:

Man senam laikas buvo skirtis su tuo pasauliu,

Mano vietoje iškeliavo jaunikaitis...

Savo nelaimei neįstengiau jojo kely pavyti...

Jei būčiau pavijęs, būčiau privertęs dar čia paviešėti...

Šitaip ištisus 35 metus darbavosi Firdusi rašydamas savo „karališką knygą“ Šachname. „Karališka“ galima ją vadinti ne vien todėl, kad joje rašoma apie karalių giminę, bet ir dėl jos turinio puikumo.

Pabaigus Firdusiui veikalą, Mahometas I buvo norėjęs dovanoti jam tiek aukso, kiek tik gali pakelti dramblys. Bet veziras dėjo visas savo pastangas, kad Mahometo duosnumas pasisektų sumažinti ir auksinių pinigų vietoje įteikė už tokį milšinišką darbą tokį pat skaičių sidabrinių. Pinigus gavo Firdusi pirty bebūdamas. Dainius tuojau tokį savo uždarbį išdalijo pirties sargams, o šachui atsakė, kad jis savo eilėraščių ne dėl aukso rašęs.

Paskui pašiepė kandžioje satiroje šitokią neteisingą šacho pasielgimą ir pabėgo iš Gaznos. Ta puiki satira žinoma iki šios dienos. Dainius senelis ilgai danginos iš vietos į vietą, kaip pabėgėlis. Galop šachas Mahometas I nusileido, nors pirma buvo taip įpykęs, kad už satirą ryžosi dainių leisti įerzintam drambliui sutrypti.

Sugrįžo tada Firdusi į savo tėviškę, Tusos miestelį. Paskojama, kad kaip tik tuo laiku, kada to genialis žmogaus lavonas buvo iš miesto kaban lydimas, sutiko, jį miesto vartuose šacho pasiuntinys, kurs buvo siunčiamas įteikti dainiui pirma pažadėtus 60,000 aukso pinigų ir garbės rūbą.

Tas didžiausias persų epikas ir vienas didžiausių pasaulio genijų mirė 1020 m. Kr. g., mirė vargo sulaužytas, apsilėjęs nepelnytu nedėkingumu, keikdamas viso savo amžiaus triusą.

Šachnameje yra atvaizduota mitų eilės: Irano karalių ir karžygių mitai. Puikiausiai yra parašyta pirmoji dalis, besibai-gianti tautos karžygio Rustemo mirtimi. Veikimas sukasi ne apie svarbų asmenį, bet apie svarbią idėją, būtent atvaizduota amžina Ormuzdo kova su Arimanu, kova yrano karžygių su priešais tamsuoliais. Žmonių giminės ir jų likimas keičiasi, nes visa kas žemiška grimsta kaban. Tik nuolatinė, amžina kova pasilieka ir riša visus.

Epas baigiasi drauge su tautos karžygio žuvimu. Firdusi sodina ant savo numylėto karžygio Rustemo kapo gedulų vėlia-

va, dainuodamas jo pilną didelio pasišventimo, milžiniškų aukų ir narsių kovų gyvenimą.

Kadangi Firdusi sakosi sėmės istorijos faktus iš savo tautos istorijos, iš padavimų, išlikusių senų žmonių lūpose, tai nenuostabu, kad visos arijų padermės tautos randa savo mituose irgi panašių pasakojimų.

Iliadoje panašiai žūva Achitėjas; — Nybelunguose — Zigfridas taip pat Rolandas, Hildebrandas ir Hadubrandas, vis artimi Firdusio karžygio gentys; taip pat žūva ir Šekspiro Karalius Liras.

Puikiai moka Firdusi piešti kovos trukšmą, vienas kitą mylinčiųjų kalbos švelnumus, sūnaus verkiančios motinos raudą, medžioklių ir pokylių linksmumą ir vis tai drauge supina į puikią dailės armoniją.

Kam teko Firdusio veikalai skaityti, nors ir vertime, tas supranta, kad jo veikalai nemirtingos grožės. Tūkstančius metų atgal gyvenę žmonės kalbasi su mumis kaip gyvi. Mirties jėga, rodosi, žuvusi, arba savo galios nustojusi. Tūkstančius metų atgal gyvenę žmonės gyvomis lūpomis pasakoja mums savo vargus ir sielvartus, savo meilę ir mylimus ir, tarsi paėmęs už rankos, vedasi drauge prie savo darbo ir į savo pokylius. Firdusi jiems visiems yra pastatęs tokį paminklą, kurs gali žūti vien drauge su žmonija.

Senatvėje Firdusi yra dar parašęs antrą epą: *Jusuf ir Suleika*, jau labai pamaldžioje islamo dvasioje. Taip vienas kaip ir antras epas turėjo daug pasekėjų.

Šachų ir padišachų knygas iki šio laiko rašomas. Anglų karalienė Viktorija, kada tapo Indijos ciesorienė, pateko irgi į tokią knygą. Bet toli gražu tiems raštams iki Šachnamės, nors šiais laikais tie nauji raštai yra labiau branginami, ne kaip Firdusio epas, nes persų tauta jau senai savo karžygius pamiršo.

Te buna šitaip! Ką gi padarysime?
Visi turime į juodą duobę lįsti.
Te Salas ir Rustemas toliau trukšmą kelia,
O tu, broli, išsitiesk pievoje — ramiai pasilsėti!

Šitaip dainuoja vienas paskesnių persų dainių, jau nepriaugęs Firdusio. Savo tautiečių užmiršimas nemažina tačiau to genialio dainiaus garbės, lygiai, kaip maži debesėliai neužtemdys saulės.

VI. Babiloniečiai ir Asirai.

„Aukso taurė, kuri visą pasaulį nugirdė, buvo Babilonas Dievo rankoje“ — rašo ebrėjų pranašas Jeremijas: — Visi stabmeldžiai gėrė iš tos taurės, todėl jie visi šitaip pagedo“.

Visas senas testamentas yra pilnas Babilono neapykantos ir pykčio ir tuo pačiu rodo, kokią galybę senovėje tas miestas yra turėjęs.

Daugiau kaip 2000 m. Kr. neg. buvo Eufrato ir Tigro žemupy didelė valstybė, kur žydėjo pramonė ir prekyba, dailė ir mokslas ir kurios kultūra buvo išsiplėtojusi netik Azijos rytuose, bet sėte sėjo savo pasėlių, viso pasaulio tautose. Jei mes dabar mūsų žemės rytulį į 360 dalių dalijame, jei mūsų laikas yra skaitomas valandomis, turinčiomis 60 minučių, jei mes savaitę dalijame į 7 dienas ir jei dauguma europiečių tų dienų vardus turi pasiskolinę iš septynių planetų, tai vis sumerų bei babiloniečių kultūros dėka, o kiek mūsų senasis testamentas yra sėmės žinių ir mokslo iš tų pačių sumerų bei babiloniečių pasaulis suprato tik neseniai, tik iškasus daugybę molio plytelių, kuriose yra iki šios dienos išlikę čia gyvenusių žiloje senovėje tautų raštai.

Babiloniečių raštas buvo gana tobūlas. Jų raštą vadiname *dantiraščiu* arba *pleitokiniu* raštu. Pavadinata šitaip todėl, kad rašto ženklai buvo panašūs į dantis ir į pleitokus. Tuos dantiženklus jie rašydavo stačius, gulsčius ir pakrypusius. Paprasta rašto medžiaga buvo molis, iš kurio darydavo savotiškas plyteles arba rulių. Kol plytelės buvo dar nesudžiūvusios, jose spausdavo tam tikra lazdele arba šipuliu rašto ženklus. Jie labai gerai atsispausdindavo minkštame molyje. Išrašytą visokiais ženklais plytelę arba rulių jie džiovindavo saulėje arba degindavo ugnyje. Dantiženkliai reiškė ne atskirus garsus, kaip tai yra mūsų alfabete, bet visokius kelių garsų skiemenis. Reikėjo daug darbo padėti, kol mokslininkai suprato babiloniečių dantiraštį.

Raštai seniau rašyti sumerų bei akadų kalba, ne semitų ir matyti, kad šie sumerai bei akadai turėjo labai aukštą kultūrą.

Atkasę Ninevijos miestą (ilgus metus buvusią sostinę), atrado Sardanapalo (Asurbanipalo) rūmuose knygyną, rašytą sumerų pleitokiniu raštu. Tas raštas lygiai senas, kaip Aigypto hieroglifai.

Šventosios asirų ir babiloniečių knygos buvo sumerų kalba rašytos. Rastas ir didelis tautinis epas, kurio nė viena semitų tauta neturi, todėl spėjama: sumerai ir akadai nėra buvę semitai, ir babiloniečiai kaip ir asirai paveldėjo tų tautų ne vien raštus, bet ir tikybą, meną ir mokslą.

Išlikęs yra tvano aprašymas ir laivo, kuriame išsigelbėjo visi gyviai. Aprašyta apie piktų dvasių maištą prieš šviesos dievą, Marduką, apie Marduko laimėjimą ir apie ištikusį po to pasaulio įsikūrimą. Toliau aprašytas karvelis ir juodvarnio paleidimas ir aukos deginimas. Epe, kuris 1872 m. buvo atrastas, pasakojama apie Erecho mieste gyvenusio karaliaus karžygiškus darbus. Šis epas surašytas dvylikoje sutrupėjusių plytų.

Rasta ir kito mažesnio epo dalis: Ištaros, deivės, nusileidimas į pragarą. Ieškodama savo mirusio sūnaus, deivė nuėjusi į „namus, kur yra įėjimas, bet kur nėra išėjimo į kelią, kuriuo negalima grįžti, į namus, kur visa genda, pūsta. Kur nemato šviesos ir gyvena tamsumoje“. Priėjusi prie požemių pasaulio vartų, Ištara pareikalavus sergėtojo, kad atidarytų jai vartus.

Kitaip ji žadėjusi juos sudaužyti ir sunaikinti užraktus, išleisti numirėlius, duoti valdyti ir sugražinti jiems gyvybę. Išgirdęs tokius grūmojimus, vartų sergėtojas pasakęs jai: „Susilaikyk, valdove, taip nedaryk, aš eisiu ir prašėsiu apie tai deivei Alatai“.

Požemių karalienė, Alata, įsileidusi deivę, Ištarą. Įžengus deivei pro pirmuosius vartus, sergėtojas nuo jos galvos nuėmęs vainiką. Paklaustas deivės, kodėl jis taip daro, sergėtojas atsakęs, kad požemių karalienė daranti taip su visais savo svečiais be išimties. Iš viso reikėję praeiti pro septynerius vartus ir prie kiekvienų sergėtojas atimdavęs iš jos, kurį nors jos ypatingą ženklą, arba drabužį. Galų gale deivė pasirodžiusi karalienei taip, kaip pasirodydavę paprasti mirtingi žmonės. Po to karalienė Alata siuntusi Ištarai visokių ligų ir sulaikiusi ją pas save per belaisvę.

Deivės nebuvimas skaudžiai atsiliepęs žemėje ir žmonėse: išdžiūvę šaltiniai ir upės, ištikę nederlingi metai. Dievai nutarę, kad būtinai reikia išvaduoti deivę Ištarą ir tuo tikslu nusiuntę pasiuntinį į karalienę Alatą. Alata išgydžiusi deivę ir dovanojusi jai laisvę. Vienam dievui buvę pavesta prigirdyti deivę gyvybės vandeniui. Grįždama žemėn, prie kiekvienų pragaro vartų ji gavusi tuos daiktus, kuriuos jai buvę atėmę, kai ji buvusiėjusi į pragarą. Kai deivė sugrįžusi žemėn, visur pradėjęs virti gyvenimas ir džiaugsmas.

Išliko ir kelios babeliečių pasakėčios. Viena primena Reinekę — Lapę, žinomą iš vokiečių literatūros. Matyti, jau ir anais laikais lapė buvo gudriu ir landžiu žvėrimi laikoma. Babiloniečių pasakėčiose lapė jau moka puikiai apsimesti ir savo gudriais žodžiais klausytojus tiesiog prie ašarų privaro. Įžeidusi lapė vieną dievą ir būdama pasmerkta mirti, ji sakanti tokią jaudinančią apsigynimo prakalbą, kad jai pasisėka išsigelbėti nuo baisios bausmės.

Be tų čia minėtų raštų rasta dar nemaža psalmių, maldų, imnų ir nukalbėjimų. Reikia dar paminėti, kad babiloniečių ir žydų psalmės daug bendro tarp savęs turi.

VII. Ebrėjai.

Ebrėjai mėgdavo senovėje save vadinti Bene — Izrael t. y. Izraelio sūnūs. Su ebrėjų istorija pasipažįstame senojo įstatymo raštų besimokydami. Nesenais dar laikais ebrėjų (žydų) tauta buvo aukštai statoma, kaip vienintelė tikėjusi į vieną Dievą.

Bet dabar mokslo vyrams, archailogams, pakasinėjus Rytuose, kur senovės Babilono, Ninevijos ir kitų miestų būta, žydams atimama ta aukšta garbė. Šių dienų archailogai tvirtina: esą prabilę akmenys, amžių amžiais išgulėję dulkių užversti, ir tie akmenys sumažinę ebrėjų garbę. Kadangi kasinėjimais ir plytelių, dantiraščiu, raštų, skaitymas dar nepabaigtas, tikimasi

daugiau žinių įgyti, rodančių, kad tie ebrėjai nėra buvę taip jau Dievo numylėta tauta, kaip kad jie apie save iki šiol pasauliu skelbė.

Ebrėjai, kaip visi žinome, yra ilgai klajoję, savo pirmo patriarko Abraomo (2000 m. Kr. neg.) vedami. Jie į Kanano (Palestinos) šalį atkeliavo iš Senaro (Mesopotamijos) slėnio, kur gyventojai kalbėdavo panašia į ebrėjų tarme. Atvykdami iš ten jie atsinešė su savimi nemaža iš senovės Babilono gyventojų žinių ir pažiūrų.

Kada Mozė (1500 m. Kr. neg.) su savo vedamais iš Aigypto nelaisvės ebrėjais atkeliavo vėl prie Jordano ir ebrėjai nukariavo Kanano žemę (Jozue 1450 m. Kr. ng.) rado jau ten aukštai išsiplėtojusią Babilono kultūrą.

Todel ir randame senojo įstatymo istorijoje tiek daug babiloniečių mokslo; pavyzdžiui: apie pasaulio įkūrimą. Babiloniečių Dievas Mardukas nuveikia Chaosą ir atskiria žemę nuo vandens, įkuria dangų, saulę, mėnesį, žvaigždes, augmenis, žvėris, pagaliau ir žmogų. Taip pat babiloniečiai tikėjo, kad žmogus iš žemės nulipdytas ir todėl turi į žemę grįžti. Dievas pučia į jį savo kvapą ir tuo būdu tas iš molio nulipdytas žmogus įgyja gyvybę.

Iš visa to aišku, kaip ebrėjų mokslas apie žemės atsiradimą yra susigiminiavęs su babiloniečių mokslu.

Apie tvaną ebrėjai pasakoja lygiai taip, kaip babiloniečiai. O Babilono šalis senovėje yra tikrai buvusi tvanų šalis, kaip ir visos šalys paupėse ir netoli upių įtakos į jūrą. Tokios šalys paprastai didelių lietu ir potvynių lankomos. Nenuostabu todėl, kad Mesopotamijoje būtų toks tvanas atsitekęs.

Paskui senojo testamento pinigai, mastai, svarai, įstatų forma, septynių dienų savaitė — gyvai pasemti iš Babilono.

Taip pat iš Babilono parsinešė ebrėjai meldimos šventyklose, aukojimą Dievui, kunigų luomą. Apie dangų ir pragarą mokė irgi senovės Babilone. Iš babiloniečių mokslo yra kilę angelai, ypač cherubiniai ir serafimai.

Nereikia, žinoma, manyti, kad viskas Babilone yra taip buvę, kaip kad ebrėjai paskui tikėjo. Babiloniečiai tikėjo į daug dievų (polifeistai). Supratimas apie Dievą pas žydus stovi daug aukščiau ir liudija, kad ebrėjai buvo daug aukštesnį kultūros laipsnį pasiekę. Monoteizmas (tikėjimas į vieną Dievą) ebrėjuose pamažu išsivystė irgi ne be svetimos įtakos.

— „Kad Dievas yra Dievas“ — jau tūkstantis metų prieš Mozę skelbia semitai — klajūnai, atkeliavę į babilono šalį.

Kitų tvirtinama, kad garbinti vieną Dievą Mozė išmokęs jau Aigypse, kur buvusi jau tokia kunigų slapta sekta, kuri irgi tvirtino: — „Jis yra tas, kurs yra“. Ir šiaip susekta žydų Dievo kulte nemaža pasiskolinta iš aigyptiečių.

Reikia pripažinti žydų tautai, kad ji puikiai sugebėjo kaimynų tautų mokslus pasisavinti ir dar puikiau tais mokslais pasinaudoti.

Kaip ir visiems semitams, ebrėjams trūksta filosofinio galvo-vojimo dovanos, kas reiškiasi net jų kalbos sudėtyje, nes jų kalba, nors itin taisyklinga, bet neturtinga.

Be to ebrėjams trūksta dailės supratimo ir jos branginimo. Juk nematome tos tautos niekur nei tapymo, nei skulptūros.

Nesugebėdami ebrėjai objektingai galvoti, nepagamino nei epo, nei dramos. Jų subjektingumas išsiliejo lyrikoje. Tame ebrėjų subjektingume glūdi jų kilnumas ir silpnumas drauge: pasauliui suteikė jie puikiausią tikyba, bet drauge savo išdidume atsiskyrė nuo visų kitų žmonių, kurių nė sau lygiais pripažinti nenorėjo (netolerancija), nes fanatingai įtikėjo, kad jie vieni Dievo išrinkta tauta. Iš to fakto, kaip ir iš daugybės kitų galima spręsti, kad ebrėjų siela niekumet vidurinio kelio rasti nesugeba. Niekur nerandame, kad šitoji tauta kadaise būtų dvasios armoniją pasiekusi.

Tie patys žmonės, kurie sugeba karščiausiai melstis ir karščiausiai tikėti, kaip prieina prie šalto galvojojimo, tenkinasi visokiais menkniekiais. Ebrėjų siela, rodosi, nusiraminti visai nesugeba.

Senovės ebrėjų literatūroje randame: istorijos knygų, giesmių, patarlių priežodžių ir pranašavimų. Del raštų formos buvo daug ginčų; sutikta pagaliau su tuo, kad ebrėjuose esama vien taip vadinamos „minčių ritmos“, t. y., kad jų rašyta dažniausia antitezomis, pavyzdžiui: — „Verksmas ilgai tveria vakare, bet iš ryto randasi džiaugsmas“. — Kiti tyrinėtojai tvirtina, kad kirčiai sudarydavo jų raštuose ritmą, bet tas klausimas dar nėra galūtinai išspręstas. Nagrinėdami senojo įstatymo istoriją, turime žinoti, kad tai yra irgi rinkinys, išimtas ir surankiotas iš daugybės raštų. Surankiotas tuo tikslu, kad išaukštintų vienintelį Dievą (Jahve).

Seniausios giesmės, taip pat kaip ir kitų senovės tautų, yra liaudies dainos, giedamos priešą nuveikus, vyną geriant, mylimą žmogų linksminant, numirėlį lydint ir t. t.

Tokios dainos liekana yra *Lameko* daina (Moz. I kn. 4, 23, 24):

Ada ir Seta, klausykitės mano Balso,
Lameko moterys, demėkitės mano žodžius:
Aš nukoviau žmogų už savo žaisdą,
Ir jaunikaitį už mano randą.
Už Kainą bus atkeršyta septineriopai,
O už Lamėką septynias dešimtis sykių septyneriopai.

Tuo pačiu jausmu yra rašyta arabo Šanfaros Kasidoje: — „Našlėmis padariau žmonas, našlaičiais vaikus“...

Matyti, kad ta daina buvo ebrėjų giedama, kada jie lygiai kaip ir arabai dar klajojo tyruose. Ir taip vadinamoji *Šulinio daina*. (Mozės 4 kn. 21, 17—18) yra pasaulinio turinio:

Pakilk šuliny! Giedokime jam giesmę!
Šulinys, kurį kunigaikščiai iškasė,

Kurį tautos kilnieji padarė
Skeptrais, savo lazdomis.

Paskui trumpos *Mozės maldos*: Sandaros skrynią pakeliant (Moz. 4 kn. 10, 35—36): — „Kelkis, Viešpatie! ir teisisklaisto tavo priešininkai ir tegul bėga nuo tavo veido, kurie tavęs neapkenčia“ — ir Sandaros Skrynią statant: — „Sugrįžk, Viešpatie, prie Izraelio kariuomenės daugybės“.

Tų laikų yra dar *Mozės puikus palaiminimas* (Mozės 4 kn. 6,24—26): — „Tepalaimina tave Viešpats ir tesergie tave; Viešpats teparodo tau savo veidą ir teesie tau maloningas. Viešpats teatreipia į tave savo veidą ir teduoda tau ramybę. Ir jie šauks mano vardą ant Izraelio sūnų, ir aš juos palaiminsiu“.

Tai seniausi ebrėjų literatūros paminklai. Jau vėlesnių laikų yra *Mozės sesers Marijos ir kitų moterų giedota džiaugsmo giesmė perėjus Raudonąją jūrą* (Moz. 2 kn. 15, 1 — 21):

Giedokim Viešpačiui, nes garbingai pareiškė jis savo šlove:

Žirgą ir raitininką jis įmetė į jūrą.
Mano galybė Viešpats ir apie jį mano giesmė,
jis tapo mano išgelbėtoju.
Jis mano Dievas, ir jį aš šlovinsiu;
mano tėvo Dievas, ir jį aš aukštinsiu.
Viešpats kaip vyras karžygis.
Višagalis jo vardas.

Paraono vežimus ir jo kariuomenę jis įmetė į jūrą; rinktiniai jo kunigaikščiai paskandinti Raudonoje jūr. Gelmės juos apdengė, nuskendo į gilumą kaip akmuo. Tavo dešinioji, Viešpatie, pašlovinta savo galybėje ir t. t. Dar viena seniausių ir gražiausių dainų yra *Deboros giesmė* (Teisėjų kn. 5). Debora buvo pranašė ir gyveno arti 1300 m. Kr. neg. Ji šaukia savanorius į kovą su Kanano karalium Sisara. Kovą laimėjus, garbinamas visų pirma Dievas (Jahve), o paskui labai gyvai nupieštas neramumas, kur buvo visoje šalyje, kol Debora neatsirado; — „Nyko drasieji Izraelyje ir jų nebuvo,

kol nepakilo Debora,
nepakilo motina Izraelyje“.

Toliau išgirtos šeimos, paklausiusios Deboros balso ir ėjusios kovon. Niekinami visi tie, kurie nuo savo gyvulių bandų atskirti nenorėjo ir namie pasiliko.

Giesmė ilgiau sustoja prie atsitikimų Kišono paupyje, kur kovojančiai ebrėjai stumia priešą į patvinusį vandenį, kurio bangos ir nuneša jų lavonus. Kananitų karalius Sisara turi bėgti. Įbėgęs į ebrėjo Haberio žmonos trobelę prašo pasigailėjimo. Bet toji griebia kirvį ir skelia prašančiam į galvą. Rodoma drauge žūstančiojo šitokiu būdu motina, žiūrinti pro langą į sūnaus mirtį ir balsiai raudanti. Nėra nieks, kas ją nuramintų Haberio žmo-

nos elgimos šioje giesmėje aukštinamas. Iš to fakto galima spręsti apie anų laikų ebrėjų kultūros laipsnį. Čia aiškinimo, rodosi, nereikia. Žmogų prašanti pasigailėjimo šeiminkė savo namuose nužudo: Šit giesmės vieta, aprašanti šitą atsitikimą:

Pagirta teesie tarp moterų Jahelė,
Kinito Haberio pati,
ir tegul bus laiminama savo šetroje.
Prašančiam vandens ji davė pieno
ir kunigaikščių taurėje padavė sviesto,
Kairiąją ranką ištiesė prie vinies,
o dešinę prie kalvių plaktuko,
ir nukovė Sisarą, paieškojus galvoje vietos žaizdai
ir smarkiai perverdama jo smilkinį.
Jis krito prie jos kojų, apalpo ir numirė,
rangėsi prie jos kojų
ir gulėjo negyvas ir apgailėtinas.
Žiūrėdama pro langą, dejavo jo motina ir
kalbėjo iš kambario:
Kodel užtrunka sugrižti jo karinis vėžimas!
Kodel vėlinasi sugrižti važiuotieji?

Iš *teisėjų* t. y. tautos karžygių *knygų* iškyla aikštėn dar Ge-
deono asmuo, žemdirbio iš Manasės, o ypač Samsono. Tas e-
brėjų tautos karžygis nemirtingas, mylįs karą ir kovą, drauge ir
filistinų dukteris. Visumet jis linksmas, be rūpesčio, gudrus ir
begalinės sveikatos ir stiprumo. Tikras žydų Herkulis! Atlieka
savo dvylika visiems žinomų darbų: perplėšia liūtą, duoda spėti
mintis, įvaro tris šimtus lapių nedeguliais į filistinų javais apsė-
tus laukus, asilo žandu išžūdo tūkstančius priešų ir t. t.

Herkulio ir Samsono mitai kilo iš vieno ir to paties šalti-
nio, iš fienikiečių šalies.

Visoje ebrėjų literatūroje nėra antro tokio karžygio, kaip
Samsonas.

Seniausieji ebrėjų didaktinės poezijos pavyzdžiai yra irgi tosė
pačiose Teisėjų knygoje (8, 9, 715). Būtent Joatamo pasakėčios,
rodančios, kad tauta atsidūrė tokioje padėt., kurioje būtina yra reika-
linga karaliaus valdžia. Priešas puola, o įvairios giminės kovoja
tarp savęs. Joatamas duoda net patarimą, koks karalius turėtų
būti renkamas:

Medžiai nuėjo, kad pateptų sau karalių ir tarė alyvmedžiui:
Viešpatauk ant mūsų!

Tasai atsakė: Argi aš galiu palikti savo riebumą, kuriuo ir
Dievas ir žmonės naudojas ir eiti, kad būčiau išaukštintas tarp
medžių? Tuomet medžiai tarė figos medžiui: Ateik ir paimk
viešpatavimą mums. Jis jiems atsakė: Argi aš galiu apleisti savo
saldumą ir savo saldžiausius vaisius ir eiti, kad būčiau išaukš-
tintas tarp kitų medžių?

Paskui medžiai kalbėjo vynmedžiui: Ateik ir valdyk mus. Jis jiems atsakė: Argi aš galiu pamesti savo vyną, kurs linksmina Dievą, ir žmonės, ir būti išaukštintas tarp kitų medžių?

Tuomet visi medžiai tarė erškėčiui: Ateik ir viešpatauk mums! Jis jiems atsakė: Jei iš tikrųjų jūs įstatote mane sau karaliumi, ateikite ir ilsėkitės mano uksmėje; o jei nenorite, tegul išeina ugnis iš erškėčio ir teprarija Libano kedrus.

Samuelis, pirmas pasižymėjęs ebrėjų pranašas, paklauso Jofamo ir patepa Saulių karaliumi (1050 m. Kr. neg.).

Įsisteigus karaliaus valdžiai, stoja ebrėjų literatūrai jos žydėjimo laikai. Visų pirma sužiba *Dovydo* ir *Salamono* vardai. (1030 ir 1000 m. Kr. neg.). Dovydui valdant, jo tauta įgyja aukštos politinės reikšmės. Pats Dovydas yra jautrus, teisingas ir stiprios valios žmogus. Ebrėjų tauta ir sunkiausiais vergavimo laikais grįžta mintimis ir ilgėjimu prie jo ir su jo vardu yra surištos krikščionybės šaknys. Taip pat daug giesmių rišama su jo vardu, lygiai kai ir dauguma iš 71 psalmės, skaitoma Dovydo kūriniais, nors tikrai visos psalmės yra po ebrėjų ištrėmimo atsiradusios.

Tik *Lanko giesmė* esanti tikrai Dovydo išgiedota. Jis ją gieda Sauliui ir Jonatanui kritus kovoje su filistiniais. Tikybinis elementas, kurio taip vadinamos Dovydo psalmės pilnos, — tikrai jo giedotame psalme nesireiškia.

Salamonas, kaip dainius nėra taip aukštai statomas, kaip Dovydas: turi mažiau jautrumo, yra labiau proto žmogus. Iš trijų tūkstančių patarlių ir tūkstanties penkių giesmių, kurios jam priskaitomos, iš tikrųjų nė viena nėra jo sudėta. Galima dar sutikti, kad viena antra patarlė jo sugalvota, tačiau iš giesmių, tai tikrai nė viena.

Visos patarlės galėjo kilti iš žmonių priklausančių prie pasiturinčių luomų, bet ne iš karaliaus, mėgstančio žibėti.

Salamono vardu žymima ir *Giesmių giesmė*, ta puikių puikiausia meilės giesmė, kurios jau šiandien niekas prie tikybinių nepriskaito. Rytiečių sienų nežinantieji jausmai piešia čia ir aukština kūno ypatybes. Toje giesmėje yra įdėti paties Salamono žodžiai, tariami į piemene Sulamitę. Salamonas giria ją ir meilinasi prie jos. O Sulamitė skundžiasi netinkamu jai haremo gyvenimu ir išreiškia savo ilgesį prie mumylėto jaunikaičio. Monologai, kuriais Sulamitė prisimena malonias laisvėje pralinkusias dienas, ir dialogai, kuriais ji nuo karaliaus meilės išsisuka, nors jis stengiasi ją prie savęs patraukti, sudaro kaip ir dramos formą.

Paskesniųjų laikų rašytojams pasisekė mėginimas tą poema į septynias scenas išskaidyti.

Toje *Giesmių giesmėje* puikiai pritaikytas prie turinio scenos aprašymas. Balandžiai burkuoja, vynuogynai kvepia, datulė žydi, granatų pumpurai sprogsta, o čia reiškiami karščiausi širdies jausmai, stipriai susipynę su aukštu doros supratimu, kursai užkerta kelią visoms pagundoms.

Salamonas jokiu būdu negali tos *Giesmių giesmės* autorius būti, nes nebūtų juk savęs gundytojo rolėje piešęs. Toji poema veikiausiai bus atsiradusi Palestinos šiaurėje, kada ebrėjų valstybė buvo jau į dvi dali išsidalijusi.

Jau Salamonui valdant pradėjo irti ebrėjų karalystė, nes Salamonas pats, mėgdamas žibėti savo turtais, per daug ėmė savo valdinius naudoti. Jis, tiesa, pastatė ebrėjams Jahvės maldyklą kuri paskui visus ebrėjus jungė, bet jis leido statyti šventyklas ir stabmeldžių dievams.

Kada abi valstybi: Judo ir Izraelio (975 m.) persiskyrė ir ėmė viena su antra kovoti, tai netruko jos abi taip susilpnėti, kad nė viena jų, kaip savarankiška valstybė, ilgai neišturėjo. Drauge su tais brolių tarpe kilusiais vaidais pradėjo silpnėti ne vien ebrėjų valstybės, bet ir tikyba į vienintėlį Dievą Jahvę. Kad toji tikyba, o drauge su ja žydų tauta, išliko gyvos, tai nuopelnas atskirų prakilnių žmonių, pranašais vadinamų. Iš tikrųjų, tai buvo nesuskaitomų nuopelnų žmonės, su kuriais lygių veik viso pasaulio istorijoje nerasime.

Istorikai, norėdami apibūdinti tuos ebrėjų pranašus, vadina juos „ebrėjų tautos garsiai pratarusia sąžine,“ arba „dieviškais demagogais“. Buvo vis tai žmonės, užsidegę milžinišku tikėjimu, geriausiai tautos sūnūs, karštai įsitikinę savo uždavinio teisingumu, kurie išdrįso stoti į kovą su visa tuo, kas jų tautos plėtojimas galėjo šiokiu arba kitokiu būdu pakenkti.

Jie jau savo asmenimi, kaip žmonės idėjai pasišventę, veikė kitus savo pavyzdžiu.

Jų liepsnos žodžiai traukė prie savęs žmonių širdis. Jiems pasisekdavo sukelti liaudį prieš karalius, nesugebančius vesti išmintingos politikos, jie visur ir visumet užstodavo žmonių skriaudas. Taip didikams, kaip ir liaudžiai skelbė jie vieną tiesą, kad prie tautos laimės veda tik vienas kelias ir tai yra stipriausia vienintelio Dievo (Jahvės) mylėjimas.

Paskesnė istorija parodė, kokią milžinišką įtaką yra turėję tie pranašai savo liaudžiai ir savo tautai ir ne tik saviesiems, bet ir plačiam pasauliui. Jei pranašai nebūtų savo Dievą šitaip aukštinę ir branginę, ebrėjų tauta tikrai būtų pas save užleidusi vietas tų tautų dievams, kurių ji buvo nugalėta. Tada ir patys ebrėjai būtų žuvę, kaip daug kitų kaimynių tautų.

Pranašų dėka žydų garbinamas Dievas tampa pasaulio Dievu, kurs ir jam nusidedančius ebrėjus baudžia, svetimtaučius ant jų siųsdamas, bet drauge pažada atleisti, jei jo išrinktoji tauta atgailą darys. Ir toks pranašavimas suriša ebrėjų tautą su laukiamuoju Mesiju.

Tų pranašų žymiausias gyveno 8-ame amžiuje ir buvo *Isajas* vardu. Svarbiu aukščiausio kunigo balsu taria jis į savo numylėtąją Jeruzolimo liaudį. Tiesiog brangų auksą žeria savo klausytojams kilnus rimtumas, nepaprasta jėga taria visur iš jo piešiamųjų vaizdų. Kiekviename sakiny matome jo aukštą dvasią. Nė

vienas pranašas nėra taip tikėjimą į vieną Dievą išaukštinęs ir sustiprinęs, kaip Isajas.

Šito Isajo vardu pažymėtoje knygoje paskutinis pranašavimų trečdalis priklauso *antram Isajui* babiloniečiui, kurs būdamas ištremtas pranašavo Babilono suirimą, Siono išaukštinimą ir ypač gražiai nupiešė vergo kančias ir nusiminimą.

Amžiams slenkant, pranašai nesiliovė davinėti vis naujos medžiagos ebrėjų literatūrai. Švelnus ir vikrus *Joėlis* nebara ir nebaudžia, tik prašo ir žmonės maloniais žodžiais prie maldingumo kviečia. Tame pačiame amžiuje piemu Amas pranašauja pirmabausmę, paskui išganymą. *Habakukas*, visų didžiausias dailininkas, savo kalbos grožė išsikelia aukščiau už *Jeremiją*, kurs tačiau daug jautresnis ir gilesnių minčių. *Jeremijas* (626—585) 40 metų veikė kaip pranašas ir turėjo daug persekiojimų, pakelti. Jis pranašavo babilonijos vergiją ir, žydams jau vergijoje esant, diktuoja savo raštininkui Baruchui taip vadinamos ir pagarsėjusios *Jeremijo Prandas* (Jeremiadas), nors paskutinių laikų mokslo vyrai nulėmė, kad tos Raudos nesančios Jeremijo plunksnos. Po Jeruzolimo išgriovimo tas pranašas išbėgęs į Aigyptą ir ten žuves.

Spėjama, kad paskutinais ištrėmimo metais jo yra rašyta garsioji pasiskundimo ir Keršto psalmė.

Ant krantų Babilonijos upių sėdėjome
Ir verkėme, atsiminę Sioną.
Jei tave užmirščiau Jeruzolime,
Tegul bus užmiršta mano dešinė
Tepridžiūsta mano liežuvis prie gomurio
Jeigu tavęs neminėsiu.

Dar syki, kada išrodė, jog pranašų lūpos jau amžinai nutilo, suskambėjo (166 m. Kr. ng.) dideli *Danielio* pranašavimai. Fantastingame vaizde rodomas čia keturių didžiulių pasaulio valstybių suirimas ir rodoma geresnių laikų aušra.

Šito pranašo Danielio įtaka matoma kituose apokalypsio raštuose ir šv. Jono apreiškimuose.

Negalima dar tylomis praeiti pro šalį senojo įstatymo istorijos romanų ir novelių.

Visų pirma minėtinas gražus sodžiaus gyvenimo vaizdas, kada Ruta renka varpas Boazo laukuose.

Paskui Esteros romanas. Persijos karaliaus Artakserkso ministeris Amanas buvo įsimanęs išžudyti visoje persų valstybėje, pasilikusius čia gyventi, žydus. Žydo Mardokiejaus giminaitė Estera buvo įgijusi tokios įtakos karaliui, kad šitas žydų vietoje įsakė Amaną pakarti. Tas romanas iškelia anų laikų žydų tautinę ir tikybinę neapykantą ir daug kas bevelytų, kad jo senojo įstatymo istorijoje nebūtų.

Turime dar paminėti Jobo nelaimių aprašymą. Tame aprašyme įvesti pašnekėsiai primena dramos formą ir kelia nuo amžių atsakymo laukiantį klausimą: Kodel negailestingiems ir

kietaširdžiams gyvenime klojasi? ir kodel jie dažniausiai kuolaimingiausiai gyvena? Ir kodel maldingi ir dievobaimingi žmonės veik visada vargą kenčia?

Dar liūdnesnis yra poetas, kurs, žydų vergijai pasibaigus, gyveno ir *kunigas Salomas* vadinosi. Jo veikalas pilnas liūdesio; jis neranda niekur nuraminimo. Nėtik šio pasaulio džiaugsmas — niekai, bet ir šio pasaulio veikimas ir troškimai. Žmogaus darbai — tai vien vėjo gaudymas. Vienintelė laimė — jaunų dienų džiaugsmas ir linksmumas. Reikia todėl jais naudotis, kol ne per vėlu, nes viskas pasauly praeina: šitaip praeis ir jaunos dienos, kaip užgęsta aušra Rytuose.

Čia iškeltos tik įžymiausios Senojo Įstatymo istorijos vietos. Visas veikalas, vistiek kaip mes jį nagrinėsime, liks visumet kilnus. Kaš, pradedant nuo žilos senovės, žengė tą knygą skaitydamas nuo piemenų istorijos iki apokalipsio vizijų (regėjimų), tas tų raštų niekumet neužmirš ir didelėje pagarboje tas knygas laikys, kurios — Gėtės žodžiais tariant — yra mums tam duotos, kad mes savo jėgas išmiklintume, apsišviestume ir jei kartais sukluptume, vis delto nesiliautume prie tobūlumo žengti.

Senojo įstatymo istorijoje yra visa ebrėjų tautos poezija. Tos tautos pasaulinis uždavinys tuo ir baigiasi.

Nauja dvasios jėga — krikščionybė stoja į jos vietą, laudydama visas siauras tautines užtvaras. Šventas Jeruzolimas virsta griuvėsiais. Stygos, kurios čia skambėjo nutyla. Kaip visur, taip ir čia, kur užgęsta produktinga jėga, ten prasideda jos tyrinėjimas, komentarai.

Visoki rabi (mokytojai) pradėjo aiškinti ir rinkti, nuo Mozės įsakymų pradedant, įvairius papročius, įsakymus, taisykles, kurių rinkinį *Mišna* t. y. mokslo dėstymu pavadino.

Antrame amžiuje Kr. g. pabaigtas šis rinkinys ir dar visokiais galvojimais ir žiniomis iš visokių mokslų paplatintas vadinasi *Gemara* ir sudaro *Talmudo* t. y. mokslo pagrindas.

Talmudo yra dvi redakciji: iš ketvirto amžiaus Kr. g. — *Jeruzolimo* redakcija ir iš penkto bei šešto amžiaus — *Babilono Talmudas*. Tas paskutinis — daug platesnis. Talmudas, tai irgi raštų rinkinys, raštų gaminamų amžiais. Trumpai apie Talmudą išsirtarti sunku. Kam jis nemalonus, tas randa jame be galo daug visokių niekų; kam malonus — tas giria jo kilnumą. Aišku vien, kad tai rinkinys įvairiausių nuomonių, minčių, legendų, palyginimų, patarlių. Prie Talmudo redakcijų darbavosi įvairiausios rūšies ir dvasios žmonės.

Kaip priedas prie Talmudo, nors nesykį skelbias visai Talmudo mokslui priešingos pažiūros, atsirado paskui dar veikalas, *Kabala* vardu, t. y. žydų slaptas mistingas filosofinio turinio mokslas, kurs viduriniuose amžiuose žydų tarpe svarbią rolę suvaidino.

Naujoji ebrėjų poezija.

Naujoji ebrėjų poezija susimezga ne su tomis Talmudo dalimis, kur mokslas aiškinamas ir Galacha vadinamas, bet su tomis, kur yra aprašymai, liaudies kūriniai, pasakėčios, legendos, vienu žodžiu Hagada vadinamos.

Hagada — tai šaltinis, iš kurio naujoji ebrėjų literatūra semia, kaip iš kokios užbūrtos, niekumet nedžiūstančios versmės.

Ir jei ten nieko nėra, kas būtų svarbu pasaulinei literatūrai, vis dėlto esama ten daug grožės. Hagados tačiau grožė vargina savo vienodumu, netaip kaip senojo įstatymo istorijos vienodumas, kurs sielos nekankina, tik kelia.

Iš seniausiųjų sinagogos literatūros dainių žymiausias *Eleazaras ben Kalir'as*, kurio tikybinio turinio imnai rado pasekėjų tarp Vokietijos ir Prancūzijos žydų.

Naujoji ebrėjų poezija puikiausiai pražydo Ispanijoje vienuoliktame ir dvyliktame amžiuje Kr. g. *Mozė ben Ezra*, *Salamo ben Gabirol* — tai pasižymėję tų laikų dainiai, o dar anksčiau už juos yra statomas *Jehuda Halevi*:

„Guoskitės, jūs, Siono vaikai, ir verkite!“ — šaukia *Mozė ben Ezra*. Nekitokia tema gieda ir abu kitu poetu. Ypač *Jehuda Halevi* moka puikiai savo Jeruzolimo ir Siono ilgesį dainuoti:

— „O kad oro sparnai mane keltų
ir neštų į tave brangusis mieste!
Verkčiau, kol mano ašarų bangos
nesudrėkintų tavo šventųjų dulkių.“

1140 m. *Jehuda Halevi* keliauja į savo protėvių žemę, kur jį jo ilgesis traukė, bet niekas nesužinojo, kada ir kaip tas gambiausias ebrėjų dainius pasiekė Palestiną.

Kiti naujos ebrėjų literatūros dainiai stengiasi sekti arabų literatūrą, arba tų tautų literatūrą, kurių šalyse jie yra gyvenę. Ir ebrėjų gyvenimo aplinkybės taip susipynė, kad jų dainių skaičius visai sutirpo, ir tie kur liko, nieko ypatinga nepagamino.

Vienašališkas žydų gabumas, mokąs vien kitų tautų mokslus ir daile savintis ir prie jų taikintis, — ypač sunkiose tos tautos gyvavimo aplinkybėse — griežčiausiai apsireiškė.

VIII. Arabai.

Garsiausieji arabų dainiai prieš Maometą kaip gyvenimo idealą iškelia nuolat putojančio vyno taurę, gražios moters meilę, puikų arklį, ant kurio galėtų jodinėti per kiauras naktis tyruose arba kuprį ant kurio nugaros suptųs.

Taip dainuoja tos raitininkų klajūnų tautos sūnūs, tautos, kuri iki šios dienos išliko narsi, smarki, nepriklausoma, dar iš

dalies tebeklajojanti ir gyventojus — sėslius niekinanti, kaip belaisvius. Ir iš tikrųjų, dar šios dienos beduinas bevelija nuo daug ko atsisakyti, ne kaip liautis bastytis tyrumose, kurias neapsakomai brangina ir laiko savo tėvyne. Ten jis ožkos kailiu dengtoje palapinėje gyvena; ten jis savo vienintėliu turtu kuprių banda džiaugiasi, ten jis su savo greitakoju žirgu bičiuliuojasi; ten jis ir savo, ištikimiausią draugą, kardą gelanda.

Prieš Mahometo atsiradimą atskiros arabų gentys veda kruvinas kovas tarp savęs. Narsumas todėl buvo jau nuo senovės aukštai garbinamas, kruvinas kerštas ten iki šios dienos težydi.

Šalis veik tokio didumo, kaip ketvirta dalis Europos, ir turinti vos keturius iki penkių milijonų gyventojų; aišku, praturtingųjų negali būti skiriama. Tikyba, arabams, matyti, irgi nedaug terūpėjo ir tuo jie ypač skyrėsi nuo kitų senovės semitų. Arabai garbino žvaigždes ir Kaabą t. y. šventyklą, kur laikomas juodas akmuo, arkangelo Gabrieliaus iš dangaus atneštas. Apie tą šventyklą įsikūrė paskui Mekos miestas. Kunigų luomų arabai neturėjo. Kaabos šventyklą prižiūrėjo Kareišo giminė, iš kurios gimė paskui Mahometas pranašas.

Tas pranašas patraukė arabus ir politikoje naujais takais ir nuo Mahometo laikų arabai pradėjo vaidinti istorijoje žymią rolę.

Nauja dvasia radosi tada liaudies literatūroje, kuri tuo būdu savaime į dvi dalis išsiskaldė: į laikotarpį prieš Maometą ir į taip vadinamąją islamo literatūrą.

Prieš Mahometą buvo daug mažesnių dainių. Arabų eilėraščių forma, kuri vien jambais (v—) naudojasi, vadinasi: kasida. Toks ritmas, arabų nuomone, primena supimos ant kuprio nugaros.

Įžymiausias to laikotarpio dainius buvo *Imrulkais* arba *Amrilkais* vadinamas, gimęs 500 m. miręs 540 m. Kr. g. Jis buvo karaliaus sūnus tėvo pavarytas už savo iširusį, be jokios tvarkos gyvenimą. Tas Amrilkais tai senovės, karšto arabo, romantiko tipas. Nuolat kažikokiuose gyvenimo spąstuose įkliuvęs, klajojė po visą šalį, medžiodamas, girtuokliaudamas, lošdamas.

Kada patyręs apie savo tėvo nužudymą, Amrilkais nemetęs tuoj lošęs, smaginėsis, jis gėręs dar septynias naktis. Paskui tik prisiekęs: vyno nei į burną neimti ir nei į vieną moterį nepažiūrėti, kol už tėvo nužudymą nepasiseksia jam atkeršyti. Bekovodamas su gentimis, nužudžiusiais jam tėvą, — atsidūręs vieną sykį tokioje vietoje, kur buvo orakulas. Jo pasiklausęs, išgirdęs Dievo įsakymą, liautis keršijus. Tada Amrilkais sulaužęs savo strėlas ir sviedęs dievui į kaktą, tardamas:

— „Jei tu būtum turėjęs tėvą, kurį tau būtų nužudę, tai nebūtum man dabar draudęs keršyti už manąjį!“

Galų gale Amrilkais keliaujas į Konstantinopolį pas graikų ciesorių ir prašas suteikti jam kariuomenės, vis už savo tėvą keršydamas. Čia panatęs ciesoriaus dukterį gražuolę, užmiršęs savo priežadą. Ciesoraitės atstumtas, nusiminęs, grįždamas vie-

nas pats tėvynėn, pasimiręs Mažoje Azijoje ties kažin kokios nežinomos valdovės kapu.

Sekdami Amrilkajo poeziją rašė nemaža vokiečių dainių. Sprendžiant iš tų sekimų, reikia grožėtis Amrilkajo vaizdų puikumu, stebėtis nepaprastais atsitikimais, karžygių narsumu, stebuklų pilnų gamtos reiškiniiais ir džiaugtis pačia gamta. Ypač yra pagarsėję Amrilkajo lietaus vaizdai ir raitųjų medžioklė.

Dar didžiau tų pačių laikų yra žinomas karžygis — dainius — *Šanfara*, kurio yra palikta ilgesnė kasida, aprašanti jo paties karo žygius:

„Našlėmis palikau žmonas
Vaikus našlaičiais“.

Šanfara yra pagarsėjęs dar tokiais realiais pašiepiančiais palyginimais, kokių visa Rytų literatūra turbūt neturi.

Mahometas ir Koranas.

Senovės arabų literatūroje nieko nėra, kas liudytų, kad ta tauta būtų ieškojusi amžinų slėpinių išrišimo.

Kad islamas būtų panaikinęs senovės dievų gerbimą, sakyti irgi negalima. Veikiau iš semitų tautų arabai bus vienintėliai, kuriems tikyba maža terūpėjo. Iš išlikusiųjų anų laikų raštų reikia šitaip spėti, ir Amrulkais niekur dievų nemini, tik kad, sykį susidūres su vienu nebijo su juo ir susivaidinti.

Tuo ypatingesnis pasirodo toks žmogus kaip Mahometas. Ypatingas ne tik tuo, kad jis Dievo ieškojo ir mylėjo Jį, bet ir tuo, kad jam trūko narsumo, kurs, rodosi, visiems arabams yra prigimtas. Mahometą suprasime tik tada, jei atsiminsime su kokiu paniekinimu Arabijos gyventojai beduinai, žiūrėjo visumet į vienoje vietoje gyvenančius žmones t. y., į sėslius, dažniausiai prekyba besiverčiančius.

Todel toks skirtumas raštuose. Iki Mahometo visi dainiai buvo bastūnų beduinų giminės, o Mahometas buvo pirklių giminės, gimęs 570 m. Mekoje. Tėvams mirus jis užsidirbdavo jaunatvėje sau duoną, gandydamas avis. Turėdamas 24 metus stoja tarnauti pas Kadišą, pirklio našlę, 40 metų ir vedą ją.

Esama žinių, kad tais laikais jau nemaža arabų buvo savo tikyba nepatenkintų ir ieškojo tikro Dievo. Mahometas priklausė kaip tik prie tų skaičiaus. Netrukus jis visai nuo žmonių atskiria ir oloje netoli Mekos gyvena vienas pats. Čia nužengia ant jo kaip ir koks Dievo apreiškimas: jis pasijuto pašauktas žmones vesti prie to vieno Dievo, kurs jam taip neapsakomai brangus pasidarė. Kadangi Mekos miestiečiai, su kuriais jis nuo mažens augo ir gyveno, jam nepatikėjo ir visaip jį ėmė persekioti už jo skelbiamąjį mokslą, bėgo jis su savo mokslo pasekėjais 622 m. į Mediną (Jatrib vadinosi tuomet) t. y. pranašo miestą, kurs nuo Mahometo bėgimo tą savo vardą įgijo. Nuo to

bėgimo pradeda mahometonys savo metus (erą) skaityti,¹⁾ nes Mahometo skelbiamas mokslas Medinoje labiau prigijo, nors tas pranašas ir nesigriebė čia jokių ypatingų priemonių tam mokslui platinti.

Mahometas mirė 632 m., kada veik visa Arabija buvo jo mokslą priėmusi.

Apie Mahometo būdą buvo daug ginčų. Vieni skelbia jį nepaprastai kilnų buvus, antri nori jame apgaviką matyti. Tyrinėjimas rodo, jog be abejo, jo būdas ne vienodai reikšdavosi. Bet kad jis tvirtai įtikėjo į tai, ką skelbė, abejoti negalima. Tik jis neišsigalėjo iškart visą savo mokslą dėstyti, jis — taip sakant — savo tikybos mokslą pamažu kūrė ir pakankamai turėjo proto, atitaisyti tai, kame pirmiau buvo suklydęs. Turėjo ir pakankamai drąsos prisipažinti prie apsirikimų. Šiaip jis yra buvęs visai bemokslis: nei skaityti, nei rašyti nemokėjo, tik turėjo karštą, širdis prie savęs traukiantį būdą ir sugebėjo nuosakiai galvoti.

Iš pat pradžios vaidina jis burtininko pranašo rolę, ypač Mekoje, kur jis net nuomaro liga sirgo. Paskui pasirodo jis protingu įstatų davėju. Tai vėl pykčio užsidegęs ir keršydamas nuveikia savo priešus, tai pasiekia savo tikslą, kaip gudrus diplomatas nusileidimu ir gerumu. Narsus nėra niekumet buvęs, bet užteko jam tiek neišsemiamos ištvermės ir valios stiprumo, kad jokie persekiojimai ir nelaimės jo nesulaužydavo. Tai buvo tas fanatizmas jame, be kurio niekumet nebūtų prie savo tikslo priėjęs ir kuriuo tiesiog krėste užkrėtė visus savo mokslo pasekėjus.

Tie jo mokslo pasekėjai — taip sakant — prilipo prie jo apreiškimo raidės, nužudė savyje sielą, ir, iš to apreiškimo semiamą jėgą, įstengė veik visą pasaulį užkariauti, bet tik nepasilaikyti. Pasiseka jiems tapti dargi pasaulio valdovais, nors savyje kaskart labiau pūva.

Prigimto padorumo jausmo trūko Mahometui ir jis linkęs buvo įtikėti visokiems burtams ir vaidinimams. Šiaip tenkindavos mažu; būdamas Arabijos valdovas gyveno menkoje, iš molio drėbtoje, palmių lapais dengtoje trobelėje, valgydavo tik vieną valgį ir lopydavo pats savo drabužį ir avalynę. Nesigailėjo tačiau laikyti haremą ir leisti daug pinigų kvėpalams. Ypač mėgdavo moteris ir apsivesdavo be galo dažnai dėl politikos, dažniausiai vesdavo savo politikos priešų dukteris, tikėkamas tuo keliu laimėti sau tėvų palankumą.

Kokią nelaimę visai tautai jis užtraukė ir iki šios dienos tebetraukia toks haremo šeimininkavimas, nėra ko aiškinti.

Mahometo paveikslo neliko, nes žydai visus už jį smarkiai persekirodavo, tačiau yra žinoma, kad jis buvo vidutinio ūgio, stambių kaulų, liesas, sulyginamai baltas, barzdotas, nepaprastai žemyn nusvirusiomis blakstienomis, iš po kurių žerėjo juodos, didelės akys.

¹⁾ Pirmi po Mahometo pabėgimo metai arabų kalendoriuje vadinami Hedžra.

Iš pradžių Mahometas, matyti, buvo ketinęs ne per daug nutolti nuo žydų ir krikščionių tikybos. Jis skaitė save lygiu su Abraomu, Moze, Jezumi, — viena Dievo pasiųstu savo tautą iš tamsybės vesti į šviesą. Jis skelbdavo save pirmu Dievui atsidavusiu (moslem) tarp arabų, kurs šaukia žmones Dievui atsiduoti (islam), kad visi išsigelbėtų iš pragaro bausmių ir nusipelnytų amžinas dangaus linksmybes. Ir jis skelbė lygiai kaip ir žydai, kad Dievas apsiaubtas angelų būriais. Be to davė jis įsakymų melstis ir pasninkauti ir uždraudė ragauti kaikurių valgių. Tik, kada žydai, nežiūrint į teikiamus jiems įvairius palengvinimus su juo nesidėjo, ėmė jis juos nuožmiai persekioti. Kuo skiriasi jo tikyba nuo krikščionybės, aiškina jis pats korane: Alahas (Dievas) yra vienintelis, Alahas amžinas, kaip uola. Nei jis nieko negimdė, nei jo niekas, ir nėra padaro, kurs galėtų, su juo lygintis. Todel Dievas negalėjo sūnaus turėti, ir jei krikščionys Jezų, kurs tikrai yra buvęs Dievo palaimintas, Dievo sūnumi vadina, tai jie baisiai Aukščiausiąjį užgauna ir žemina.

Koranas (apreiškimas) — tai Mahometo apreiškimų rinkinys, išleistas jau jam mirus ir turi visas didelės poemos ypatybes, nors Mahometas niekumet poetas nėra buvęs ir Amrikajį jis vadinęs dainiumi, vedančiu kitus į pragarą.

Koranas yra rašytas eilėta proza ir turi 114 straipsnių (surų), kurie be jokios tvarkos yra į vieną knygą suversti. Kadangi pirmieji Korano straipsniai labai ilgi, be to jau Medinoje pagaminti be didelio užsidegimo ir per tai nuobodūs, tai net patys mahometonys savo mokyklose pradeda koraną skaityti nuo galo. Ypač gyvai nupieštos korane dangaus linksmybės: dievobaimingai švaistosi žaliuose šlamančiuose šilkuose ir mašastiniuose rūbuose, sagstytuose aukso sagtimis; gyvena puikių puikiausiuose rūmuose; valgo iš auksinių dubenių, geria iš auksinių taurių, sėdi minkštuose priegalviuose ties vienas antru ir t. t. ir t. t.

O bedieviai pragare (gehenoje) stovi degančiuose, šakotuose rūbuose, plikinami verdančiu vandeniu, vėzdais mušami, mirties laimės kamuojami ir vis neįstengdami numirti.

Prieš Mahometą tvarka Arabijoje visai buvo suirusi. Mekos gatvėse niekas nebuvo savo gyvybės tikras. Žydai, krikščionys, persai vaidijosi ir varžėsi visoje šaly, kas savo tikybai daugiau pasekėjų laimės.

Mahometas visą savo geniją suvartojo savo tėvynę gindamas nuo pražūties ir tvarkydamas ją. Nežiūrint todel į visas to žmogaus veikimo silpnas puses, reikia pripažinti, kad Mahometas nuostabiai svarbią rolę suvaidino savo šalies istorijoje ir ne tik savo šalies, bet ir viso pasaulio.

Tuo jis ir nusipelne, kad būtų statomas greta didžiausių žmonijos valstybinių vyrų ir galvočių.

Mahometo apsireiškimai buvo iš pradžių pergamine, palmų lapuose, akmenyse kauluose surašyti. Žodis *koran* arabų kalba reiškia skaityti. Al-koran vadinasi skaitymas.

Svarbiausias šaltinis, iš kurio Mahometas sėmė savo apreiškimus, buvo ebrėjų tikyba, bet sėmė jis ir iš krikščionybės ir iš Zoroastro raštų. Svarbiausias Korano tikslas sujungti tauta tikyboje ir laimėti Mahometui, kaip pranašui, nuolankumą.

Pirmas Mahometo tikybos išpažinimo punktas skamba šitaip: „Vienas yra Dievas, o Mahometas jo pranašas“. Tas dogmatas išskaidytas šešiais straipsniais: tikėjimas į Dievą, į angelus, į raštą šventą į pranašus, į atsikėlimą iš numirusių ir paskutinį teismą. Tikintiems įsako Mahometas melstis, praustis, išmaldas dalyti, pasninkauti ir atlikti bent vieną kelionę į Meką.

Dailės atžvilgiu tie Korano straipsniai (suros), kurie buvo Mahometo iš pat jo veikimo pradžios gaminami, yra pilni įkvėpimo ir puikių poezijos žiedų. Paskesnieji straipsniai sausi ir dažnai nuobodūs. Šit mažas ankstyvesnių straipsnių pavyzdys:

„Jūsų Dievas yra vienas Dievas. Nėra kito. Gailestingumas jo vyriausia ypatybė. Dangaus ir žemės įkūrimas, nakties ir dienos sutvarkymas, laivas savo krūtine skirias bangas žmonių naudai, lietus lijas iš debesų ir gaivinas išdžiūvusią žemės pluta vėjo kvėpavimas, debesų, nukarusių tarp dangaus ir žemės, plaukimas juk visa tai Aukščiausio Visagalio būtybės įrodymai.

Mahometas pats apie savo raštus sakydavo, kad kiekvieno Korano eilutė, tai toks stebuklas, su kuriuo niekas lygintis ir būti lyginamas negali. Bet kas sugeba sulyginti Koraną su Senojo Įstatymo Istorija, tas mato, kaip senovės ebrėjų raštuose daug daugiau esama kilnumo, grožės ir tikros poezijos.

Laikas po Mahometo.

Mahometui mirus kalifų valstybė labai išsiplėtė. Iš Medinos sostinė buvo nukelta į Damaską, paskui į Bagdadą ir tūkstančiai poetų ir poečių dainuoja kalifų dvaruose Omajams ir Abasidams valdant. Bet kilni dvasia tų dainių tarpe kaskart labiau nyksta. Ne karžygių nuopelnai jų kūrinuose dainuojami, bet prisimeilinimas prie šio pasaulio didžiųjų ir turtingųjų, arba kerštas už asmens užgavimą, įžeidimą. Haremo meilė nuslenka visai į purvą — ir aišku, kad dainiams pritrūko tikro įkvėpimo. Tikyba ir gi niekinama.

Dar ir tokiose sąlygose atsiliepė įžymus, talentingas dainius *Abu Nuvas* (762 m. iki 815 m.) kurs ne be priežasties yra lyginamas su vokiečių Heine.

Lygiai kaip ir Heine Abu Nuvas sugeba viską pajuokti, bet drauge viską užjausti, viską išgyventi ir tobūloje, didelės grožės formoje savo jausmus išlieti. Visą gyvenimą linksmybėse praleidęs, senatvėje, kaip ir daug jam panašių tipų, daro atgailą. Tokį bent jį matome jo divane. Gyveno jis garsaus kalifo Haruno al Rašido laikais ir dažnai su juo vaidijosi. Apie tuos vaidus,

kuriuose Abu Nuvas visumet šiaip jau nepaprastai galvotą kalifą pajuokdavo, yra daug anekdotų išlikę.

Visa Europa pripažino Abu Nuvą tarp arabų žymiausiu dailininku.

Antras dainius, pasikėsinęs būti pranašu ir šitaip save pasivadinęs, buvo *Montenebi*, bet už savo puikumą ir drąsumą buvo kalėjimu nubaustas. Arabai vis delto laiko jį savo didžiausiu poetu. Bet arčiau jo veikalus panagrinęjus, reikia pripažinti jam formos dailumą, o turinys taikėsi prie užmokesnio. Kas geriau jam pamokėdavo, tą *Montenebi* labiau išgirdavo. Pastebėta dar ir daugiau jo būdo silpnybių, kurios daro jį, kaip žmogų, nesimpatingu. Pavyzdžiui, jis dainuoja apie save: — Ar galima stebėtis, jei aš didžiuojus. Bet aš nieko kilnesnio už savo sielą nematau. Arba:

Dainas, kurias dainuoju,
Skleidžiasi iš vienos šalies į kitą.
Mano dainos nesustabdomos skrenda,
Nei kalnai, nei jūra
Joms kelio neužkirs.

Kada *Montenebi* norėjo nuo savo priešų pabėgti, jie jį nužudė, kartodami šį jo eilėrašį:

„Mane pažįsta ir žirgas, ir naktis, ir kovos laukas,
Ir smūgiai, ir kumštis, ir poperius, ir plunksna“.

Taip Abu Nuvo, kaip ir *Montenebio* raštai rodo, kad arabų poezija išsigimė: pašiepimas, pasididžiavimas, žaidimas žodžiais — tai vis nejaukūs išsigimimo ženklai.

Kad arabai ne tik poeziją mėgo, bet ir pasakojimus, tai aišku kiekvienam, kas žino, kur yra užgimusios pasakos, pavadintos: „*Tūkstantis ir viena naktis*“.

Pasakojama, kad kažin koks mistingas galvočius, *Lokmanas* vardu, gyvenęs dar Mahometui negimus, sudėjęs daug patarlių, pasakėčių ir taip pagarsėjęsį pasakų rinkinį, vadinamą: „*Tūkstantis ir viena naktis*“.

Žinoma dar, kad tas rinkinys buvo Aigypte redaguojamas. Iš rankraščių, kuriuose surašyta „*Tūkstantis ir viena naktis*, nebent du yra vienodo turinio. Pradžia — tai visur ta pati. Du broliu-karaliūnu, savo žmonių prigautu ir dar kitų prityrimu pamokytu, įsitikino, kad moterys niekam tikę padarai.

Tų brolių vienas, keršydamas moterims, ima kasdien vesti naują žmoną, kurią rytojaus dieną įsako nužudyti. Patenka jam išmintinga ir graži *Šeherazadė* ir ima prieš savo nužudymą pasakoti tokią gražią pasaką, kurią jis norėdamas vis toliau išgirsti, neleidžia jos žudyti, atidėliodamas tą nužudymą iš dienos į dieną. *Šeherazadė* vis pasakoja ir pasakoja. Karaliūnas klausosi ir klausosi ir šitaip praslenka tūkstantis ir viena naktis. Galų gale karaliūnas pasigaili gražiosios pasakotojos ir dovano-

ja jai gyvybę. Tuo buvo išvaduotos ir kitos moterys nuo taip liūdno likimo.

Tik „linksmybių gesytojas, gyvenimų ardytojas, būtų tuštintojas, kapų gamintojas perskyrė tuos laiminguosius ir nuvedė prie geraširdžio Alacho“.

Tuose rėmuose aptverta daugybė gražių ir įdomių pasakojimų, kuriuose stebuklams pavesta gerokai vietos ir užtai jie pasakomis pavadinti.

Tikrai Mahometo pasaulėžiūrą randame tose pasakose. Pavyzdžiui: Dievas — tingus. Viskas atsitinka Bagdade arba Kaire; veikiantieji asmenys — miestiečiai, ypač pirkliai, auksakaliai ir kiti amatninkai. Despotas kalifas ir jo galvotas veziras nediesta iš pasakojimo; stebuklingas talismanas irgi vaidina svarbią rolę. Karo atsitikimai, įsimylėjimai kelionėse, įvairių sukčių nuotykių, legendos apie šventuosius, anekdotai, vieni kitiems vietą užleidžia.

Pasakojimai iš persų ir indų gyvenimo maišosi drauge, taip pat yra dar kai kas ir iš kitų tautų gyvenimo.

Nauji tyrinėjimai tvirtina, kad Šeherezados asmuo tai Senojo Įstatymo Esteros.

Dar turime žvilgtelėti, kaip arabų poezijai klojosi Europoje t.y. Ispanijoje ir Sicilijoje.

Jaunas Omajadų giminės kalifas Abduramanas išbėgęs nuo Abasidų ir vyriausių Ispanijos valdytoju paskirtas išdainavo savo naujoje sostinėje Kordavoje savo ilgėjimo dainas. Godžiasi nuliūdes jaunikaitis, jis esąs čia kaip ir palmės medis nublokštas svečių šalyje toli nuo savųjų.

Antras kalifas Sevilės *Al Motamidas* 1069 m. sostan įžengęs, iškėlė aukštai išpaniškai arabišką poeziją. Paskui nustumtas nuo sosto aukštybių, ir nuo laimės, ir Marokos valdovo apkaustytas grandinėmis, dainuoja savo Afrikos kalėjime gaudžias dainas, pritiriamas tų pačių grandinių žvangėjimo. Mirė jis kalėjime 1095 m. Jo duktė tame pačiame mieste, kurį jos tėvas valdė, buvo kaip vergė parduota.

Čia paminėti tik svarbiausieji dainiai. Kiek arabai moksle astronomijoje, istorijoje, geografijoje, matematikoje, medicinoje nuveikė, ne vieta čia kalbėti.

Turkų literatūra galima būtų nagrinėti, kaip priedas prie arabų, bet ji niekumet nepasikėlė ligi tikro savarankiškumo. Mahometo kultūra pavergė visai sau svetimas kultūras, kaip arabų ir persų. Jos įtakoje susidarė naujoji (osmanų) kalba ir literatūra. Ji seka tik senovės persų ir senovės arabų didelius pavyzdžius ir todėl neturi reikšmės pasaulinėje literatūroje.

T U R I N Y S:

	Ižanga	pusl.	3
1.	Kinai	„	5
2.	Japonai.	„	10
3.	Aigiptas.	„	11
4.	Indija	„	12
5.	Persai	„	26
6.	Babiliečiai ir Asirai	„	29
7.	Ebrėjai	„	31
8.	Arabai	„	40

„Varpo“ Bendrovės leidiniai.

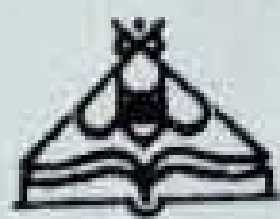
- 1) Žemaitė, jos gyvenimas. Su jos atvaizdu. Parašė *P. Ruseckas*. Kalėdos, paskutinis Žemaitės kūrinys. Pustl. 32, 1922 m.
- 2) Psichologija. Mokykloms ir savamoksliams. Parašė *Čelpanov'as*, vertė iš 12-tojo leidimo *J. Gedminas*. Pustl. 164, 1922 m.
- 3) Didis graikų išminties vyras Sokratas. Labai naudinga perskaityti knygelė. Didelio formato pustl. 20, 1922 m.
- 4) Aritmetika. Pirmoji dalis. Surengė *A. Busilas*. Pirmieji mokslo metai. Su paveikslais. Pustl. 72, 1922 m.
- 5) Gintaras Lietuvių Žemėje. Parašė *P. Matulionis*. Gintaro tyrinėjimas mineralogijos, geologijos, pramonės ir etnografijos žvilgsniu. Pustl. 24, 1922 m.
- 6) Vyriausias Inkvizitorius. Parašė *Dostojevskis* vertė *A. Janulaitis*. Spaudoje.
- 7) Krikščionys. Parašė *Leonid Andreev'as*, vertė *A. Janulaitis*.
- 8) Ekonominio Rusijos gyvenimo bruožai. Parašė *V. Stepukas*. Apžvalga Rusijos ekonominio gyvenimo bolševikams savo valdant. Didelio formato, pustl. 64, 1921 m.
- 9) Žaibas ir griaustinis ir kaip įtaisyti perkūnsargį. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Pustl. 24, 1921 m.
- 10) Žmonių ligos. Parašė *Dr. K. Grinius*. Šioje knygelėje aprašyta svarbiausios žmonių ligos ir nurodytos priemonės kovai su tomis ligomis. Priedas: Apie žmonių dailumą. Papasakota kodėl žmonės sėsta ir kas tam priežastys. Pustl. 48, 1921 m.
- 11) Susirinkimų ir mitingų vadovėlis. Parašė *J. El.* Pustl. 40, 1922 m.
- 12) Vaismainis. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Pustl. 96, 1922 m.
- 13) Žieminiai javai. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Pustl. 40, 1922 m.
- 14) Vasarojus. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Spaudoje.
- 15) Pienininkystės vadovėlis. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Spaudoje.
- 16) Didysis Lietuvos Ūkininko Kalendorius. Daug puikių skaitymų, patarimų ir mokslo straipsnių. Pustl. 120, 1923 m.
- 17) Ūkio kursai. Veršiukų auginimas. Parašė agron. *J. Kriščiūnas*. Pustl. 36, 92 m.
- 18) Apsakymėliai iš gyvulių gyvenimo. Parašė *N. Rubakin'as*, vertė *J. Norkus*.
Adresas: „Varpo“ B-vė, Laisvės Aleja 60, Kaunas.

Panevėžio viešoji biblioteka

+S 17324

„VARPO“ B-VĖS SPAUSTUVĖ, KAUNAS, LAISVĖS ALEJA 60.

Panevėžio G. Petkevičaitės-Bitės AVB

000214375